

Hervormde Gemeente te Huizinge

Kerk en orgel van Huizinge

Het oorspronkelijke boekje is geschreven door:
Jan Jongepier te Leeuwarden,
Jan Veldkamp te Zuidwolde en
Reint Wobbes te Huizinge.

Dit boekje is verschenen ter gelegenheid van de wederingebruikneming van
het Van Dam-orgel
op
woensdag 29 september 1999,
na een restauratie in 1998-1999,
uitgevoerd door:
Mense Ruiters, Orgelmakers B.V. te Zuidwolde Gr.

Orgeladviseur:
Jan Jongepier te Leeuwarden.

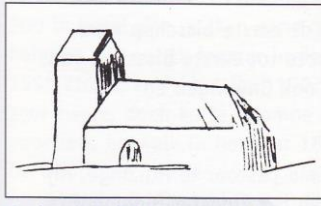
Opnieuw uitgegeven in 2010.
Aangepast door:
Reint Wobbes te Huizinge.
Teksten aangepast, herschreven en vormgegeven door:
Roely van Leeuwen-Brian te Huizinge.

“Dat de wierde te Huizinge op welke hoogte en oostelijke afhelling het dorp gebouwd is, ene zeer treffelijke gelegenheid zoude aanbieden voor een landschapsschilder om een heerlijk landgezicht te leveren”.

Opmerking uit het Schoolmeesterrapport van 1828 door meester Berghuis:

“Wie het Groningse platteland niet kent, vruchtbaar in goede jaren, met de zachte glooiingen van de vele wierden, verzadigd van zomerzon of niet minder mooi in mist en regen, ontbeert meer dan zomaar een landstreek”.

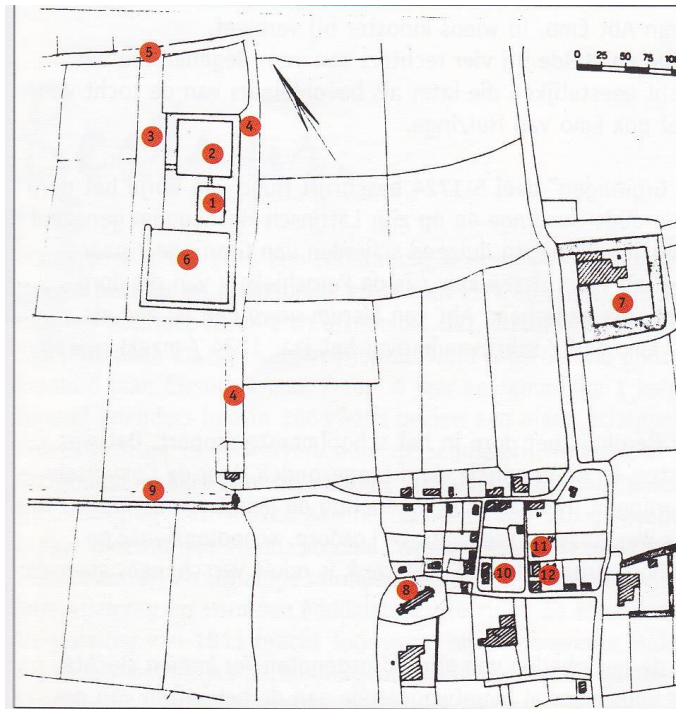
Uit: Johan Huizinga, *Leven en werk in beelden & documenten*,
Anton van der Lem, Amsterdam 1993.

Kerk te Huizinge, naar de Coenderskaart ± 1675.

Oudste
kadasterkaart van
Huizinge
± 1830

1. Borg Fraam
2. Voorplein met twee schathuizen
3. Oprijlaan, naar Garsthuizerweg
4. Laan naar Huizinge en Garsthuizerweg
6. Weg Middelstum-Garsthuizen
7. Boomgaard met tuinen
8. Melkema
9. Kerk
10. Huizinger Maar
11. Kosterij
12. Armenhuis
13. Doopsgezinde kerk en pastorie

De nederzetting

Huizinge ligt nog juist in Hunsingo, in de oude Fivelbedding, 2 km ten oosten van de oeverwal waarop wierdedorpen liggen als:

Lellens, Westerwijtwerd, Middelstum, Toornwerd, Kantens, Rottum en Usquert. Deze dorpen ontstonden 500-600 jaar voor Christus. In de aanwas van de kwelder kwamen in een latere periode nederzettingen tot stand als: Stedum, Westeremden en Huizinge, die eveneens op wierden of terpen werden gebouwd.

Huizinge zou betekenen:

de dingen van Hus = het nieuw ontgonnen of braakland van een huis of geslacht.

Het dorp wordt in de archieven voor het eerst genoemd in het jaar 954 in de lijst van goederen van het klooster Fulda. Vrome lieden schonken in de tijd, toen er in deze gewesten nog geen kloostervestigingen waren goederen aan kloosters in Duitsland. Het klooster te Fulda was gesticht door Bonifatius, die er ook de eerste bisschop werd, zoals Liudger het klooster Werden stichtte en door Karel de Grote tot eerste bisschop van het nieuwe bisdom Munster werd aangesteld, bij welk bisdom ook Groningen en Oost-Friesland gingen behoren.

Afbeelding van Emo (rechts) in de barokke bibliotheek van het voormalige premonstratenzer klooster te Bad Schussenried Old. Geschilderd door Gottfried Bernhard Götz in 1758.

Rond 1200 ten tijde van Thidmar bisschop van Munster, was Emo pastoor te Huizinge, hij werd de stichter, eerste abt en één van de kroniekschrijvers van

het premonstratenzer klooster Bloemhof te Wittewierum. Hij en zijn broer Addo hadden gestudeerd in Parijs, Orleans en Oxford. In 1214 en 1224 riep Olivier van Keulen de mensen in deze contreien op ter kruistocht; hij was een persoonlijke vriend van Abt Emo, in wiens klooster hij verbleef. In 1224 preekte Olivier in Huizinge en stelde hij vier rechters aan voor degenen die het kruis hadden aangenomen. Wellicht geestelijken die later als bevorderaars van de tocht van 1227 genoemd werden, waaronder ook Emo van Huizinge.

In "Oudheden en Gestichten van Groningen" deel 5-1724 beschrijft Hugo van Rhijn het dorp Huizinge als volgt: "Huzinge / vanouds Husdinge en op zijn Latijnsch Husdengum genaamd / is op de uiterste paalen van Hunzingo / negen duizend schreden van Groninge / naar 't Noorden toe / gelegen". Zoo veel als men gissen kan / is de Parochiekerk van dit dorp bediend geweest door Meester Emo, die naderhand Abt van Werum geworden is; zoo als Menco in deszelfs leven verhaalt. Emo zelf / schrijvende over het jaar 1224 / maakt gewag van het dorp Husdinge.

In 1828 beschreef schoolmeester Berghuis het dorp in het schoolmeesterrapport. Dat was een enquête, die alle schoolmeesters in de provincie werd toegezonden door de commissie van Onderwijs in de provincie Groningen. Het lag in de bedoeling de beantwoorde vragen te laten verwerken door Dr. Nicolaas Westendorp, predikant te Losdorp, schoolopziener en schrijver van diverse oudheidkundige verhandelingen. Het werk is nooit verschenen, maar de rapporten zijn bewaard.

Berghuis beschreef zeer summier de bezigheden van zijn dorpsgenoten "er komen slechts algemene handwerken en affaires voor meestal beantwoordende aan de behoeften van de inwoners des kerpels".

Over het karakter, de zeden en gewoonten van de Huizingers schreef hij: "Het algemene karakter is misschien goed, de levenswijze eenvoudig, de zeden vrij tamelijk; de gewoonten hebben niets bijzonders".

Het aardrijkskundig woordenboek van Van der AA uit 1844 meldt over Huizinge, "dat het dorp gelegen is op een wierde met 40 huizen en 250 inwoners, die meest hun bestaan vinden in de landbouw. De grond in de omtrek van het dorp bestaat meestal uit vette klei, die echter dan eerst recht vruchtbaar is wanneer het in de maand mei veel regent. Onder de klei vindt men soms een laag roodoorn, doch ten Noorden en Noordoosten, naar de kant van Zandeweer en Garsthuizen, heeft men zavel- en zandgrond.

Het is een niet groot, doch oud dorp, als reeds bekend in de traditiones Fuldenses onder de naam Hustinga. Emo, naderhand Abt van Wittewierum, was hier Priester;

Het droeg toen de naam van Husdingum of Husdinge. Met Menkeweer maakt het, vóór 1795, ééne staande heer(lijkheid) van den Heer van Menkema uit, aan wien ook toekwam de unique collatie en de staande schepperij, zijnde thans eene afzonderlijke schepperij onder het Winsumer-Zijlvest, maar in de zestiende eeuw nog ondergeschikt aan die van Overmaring.

Onder de vroegere bezitters der collatie, welke thans aan de Vrouw van Dijksterhuis toebehoort, vindt men den Burgemeester van Groningen, Frederik Coenders Dirkszoon, die in 1618 overleden is, en Heer van Fraem en Huizinge was.

De Hervormden die hier 200 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. en de ring van Middelstum behoort.

De eerste leeraar in deze gem. is geweest Johannes Sprenger, die hier in het jaar 1595 stond, en in het jaar 1597 naar Noordbroek vertrok.

De kerk, aan welker westeinde een zeer zware, doch korte, stompe toren staat, is een langwerpig gebouw, van een orgel voorzien, hetwelk in het jaar 1828 vervaardigd, en op den 26 Junij van dat jaar ingewijd is.

De Doopsgez., die er 40 in getal zijn, onder welke eenige welgestelde landbouwers, maken eene gem. uit. De kerk is een klein, doch net gebouw, van een orgel voorzien, doch zonder toren. De 2 R.K., welke hier wonen, worden tot de stat(ie) van Appingedam gerekend. De dorpsschool wordt door een gemiddeld getal van ruim 50 leerlingen bezocht".

Bestuur

Huizinge was tot 1798 een zelfstandig kerspel, er was destijds geen duidelijke scheiding tussen bestuur en rechtspraak en tussen kerk en staat. Het kerspel was de eenheid waarbinnen het publieke leven zich afspeelde.

Het redgerrecht van Huizinge, Menkeweer, Startenhuizen en half Westerwijtwerd werd uitgeoefend door Fraam 6 jaar, Sauwerd 1 jaar, Fraam 6 jaar, Ewsum 1 jaar, Fraam 6 jaar en Tamminga 1 jaar.

Berend Coenders had in 1663 kans gezien een eigen schepperij en daardoor een zetel in het zijvestbestuur te verwerven, door de Schepperij Huizinge af te splitsen van Overmaringe. Dit gebied maakte deel uit van het Winsumer- en Schaphalster Zijvest.

Na 1795 ging men werken aan het samenstellen van gemeenten. In 1798 kwam een voorlopige indeling tot stand. Stedum, Westeremden, Westerwijtwerd, Garsthuizen, Eppenhuizen, Startenhuizen en Huizinge vormden samen het Plaatselijk Bestuur Stedum.

In 1808 kwam er een wijziging en vormden Middelstum, Huizinge en Westerwijtwerd een gemeente.

De indeling van 1811 bracht Toornwerd bij de gemeente Middelstum. Bij de gemeentelijke herindeling van 1990 werden de gemeenten Loppersum, Middelstum, Stedum en 't Zandt bijeengevoegd onder de naam Gemeente Loppersum.

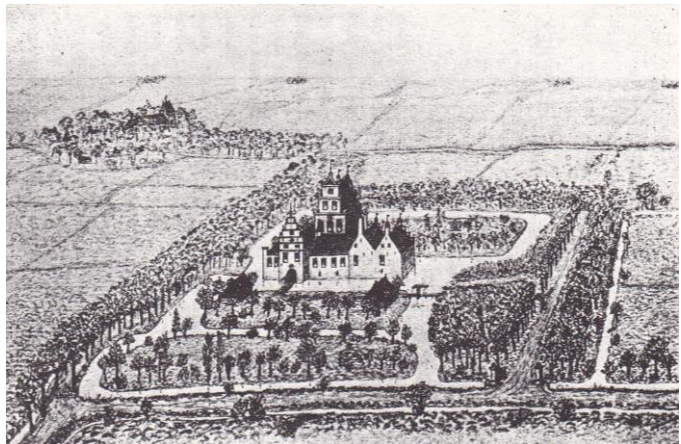
De borg Fraam

Reeds in 1371 is er in de archieven sprake van de borg Fraam. De naam komt van een familie die ooit deze borg of edele heerd bewoonde, het geslacht Ferawema, Frawema of Feratema. Later had de familie Cater het huis in bezit. In 1602 erfde Hille Cater, gehuwd met jonker Frederik Coenders, de borg. De laatste Coenders, Bernard Coenders, verkocht voor

1713 het goed met schathuis, landerijen en rechten aan Willem Alberda van Dijksterhuis te Pieterburen. Volgens overlevering zou de borg in 1728 gesloopt zijn. De stenen werden gebruikt voor dijkverzwaring, de boomgaard en het bos werden gekapt en de grachten gedempt. Na de dood van Jhr. Goosen Geurt Alberda gingen de rechten over op Unico Allard Alberda van Menkema te Uithuizen. In 1893 op 23 mei verkocht Jhr. Gerhard Alberda het collatierecht aan de Hervormde Gemeente Huizinge.

Het voetpad dat vanaf de kerk naar het noorden voert, liep richting Borg. Het werd verlegd toen men in 1917 het haventje groef en de ^{oever}wierde gedeeltelijk werd afgegraven. In 1959 werd het borgterrein geslecht, waarbij nog overblijfselen werden

gevonden van de alchemistische proeven, gedaan door Jonker Berend Coenders.

De ruilverkaveling in de jaren tachtig wiste de resterende sporen van borgterrein en oprijlaan.

De kerkgebouwen

Op het hoogste punt van de blokvormig verkavelde wierde, aan de westzijde, staat de dertiende eeuwse kerk, gewijd aan Johannes de Doper, op een ovaal omgracht kerkhof.

Destijds, in de tijd van Emo en Olivier van Keulen, stond er een kerkgebouw waarvan de verschijningsvorm en de gebruikte materialen niet bekend zijn.

De huidige kerk werd in de jaren 1960-1963 gerestaureerd onder leiding van:

Architect R. Offringa te Groningen.

De werkzaamheden werden uitgevoerd door

Aannemingsbedrijf Bultema te Uithuizen. Opzichter was:

de heer A. Veldman te Ten Post.

Werkzaamheden:

de beklamping van de toren werd weggehaald, evenals twee steunberen die de westtravee steunden, de vensters in de zuidmuur kregen hun stenen tracering terug, de lancetvormige vensters in de noordmuur werden ingekort en alle vensters kregen weer glas-in-lood-ramen. De oudste toegemetselde vrouweningang bracht men in het zicht. De oude kap werd jammer genoeg vervangen, de trek balken tussen de zuid- en noordmuur werden verwijderd, evenals de bijbehorende muurankers. Er voor in de plaats kwam, op de kerkzolder, een betonconstructie die de muren bijeen houdt.

De romaanse hagioscopen die zich voor de restauratie aftekenden, werden geopend en de ontdekte gotische lage vensters werden zichtbaar gemaakt. Binnen werden de kerkmuren en de gewelven van witkalk ontdaan en het kerkmeubilair hersteld. Op het koor plaatste men een zware eiken avondmaalstafel en een aantal Oud-Hollandse stoelen met biezen matten. Er werd een oliegestookte hetelucht verwarming geïnstalleerd.

Voor de restauratie van het orgel ontbrak toen het nodige geld.

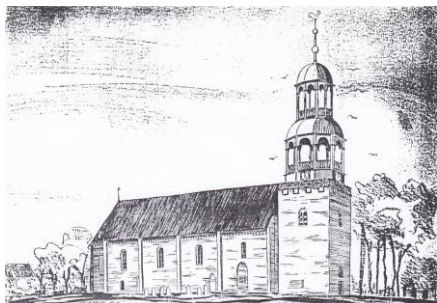
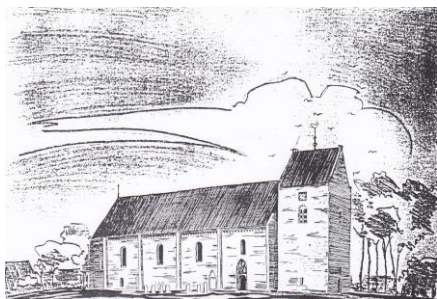
Het schip van het huidige godshuis is omstreeks 1250 gebouwd en bestaat uit vier traveeën met een halfrond gesloten koor. Schip en koor zijn samen 31.20 m lang en de gewelfkruinen bevinden zich 11.20 m boven de vloer. Ondanks details die nog naar het romaans neigen, zoals rondboogfriezen, casementen en muurvlakverdelingen, is hier duidelijk sprake van romano-

gotiek, zoals deze laat-romaanse stijl ook wordt genoemd. Deze bouwtrant komt veel voor in Groningen en Oost-Friesland, die gebieden die bij het bisdom Munster behoorden.

Siermetselwerk, profielstenen en stenen koepelgewelven zijn de kenmerken van deze stijl, die deze gebieden een bijzondere plaats binnen de middeleeuwse

kerkelijke bouwkunst verschaft. Kraalprofielen omlijsten de vensters in het koor en die in de noordmuur van het gebouw. De koorsluiting is extra rijk uitgevoerd: vrij zware lisenen verdelen de ronding in vijf smalle muurvlakken die alle als volgt zijn ingevuld: onder de dakrand een rondboogfries, daaronder twee casementen, een omkraald venster en een met een rondboogfries bekroond spaarveld. In de meest oostelijke travee bevinden zich aan weerszijden lage rondboogvensters of zgn. hagioscopen, openingen die licht wierpen of zicht gaven op iets dat devotie waard was. De functie van de kleine dichtgezette lage spitsboogvensters is niet duidelijk. Bij de restauratie van de kerk bleek dat ze traliewerk hebben bevat. De volgende travee vanaf het oosten, bevat aan de zuidzijde een dichtgezette omkraalde priesteringang, die correspondeert met het voetpad dat naar de voormalige pastorieboerderij, de weem, voert. Het middeleeuwse steenhuis dat voor het nog bestaande pand stond, is helaas in 1953 afgebroken. De oude rondbogige ingangen in de tweede travee vanuit het westen zijn in de vijftiende eeuw gedicht en vervangen door rijk geprofileerde gotische ingangen, een travee verder naar het westen. De noordelijke vrouweningang is in de protestantse periode toegemetseld. Eveneens in de vijftiende eeuw zijn in de zuidmuur grote spitsboogvensters ingebroken. In de ronding van het koor bevindt zich een kloostermop met een steenbakkersmerk.

Het muurwerk van de lage zware westtoren met tentdak, is waarschijnlijk veertiende eeuws en staat koud tegen de westgevel van de kerk. Op de Coenderskaart uit \pm 1675 is de kerk afgebeeld met een zadeldaktoeren. In 1848 werd het zadeldak vervangen door een frivole bekroning van twee houten geschilderde achtkanten, gedekt door een koepel. Deze constructie bleek na twintig jaar verrot te zijn. In 1868 werd het huidige dak aangebracht. De torenspits wordt gesierd door een weerhaan, op het koor staat een windvaan met het wapen van het geslacht Alberda.

De toren is 7,93 m. in het vierkant en 22,47 m. hoog.

Op 35 cm boven het maaiveld, zit in de noordwesthoek een dubbele kloostermop in het metselwerk, wellicht bedoeld als symbolische hoeksteen, overeenkomstig het verhaal uit Mattheus 21:42, waar Jezus zegt:

“De steen die de bouwlieden afgekeurd hadden, deze is tot een hoeksteen geworden; van den Here is het geschied, het is wonderlijk in onze ogen”

De verbouw van de toren in de 19^e eeuw, tekeningen: Ing. W. Faber Groningen.

De schilderijen

Het inwendige van de kerk is meloenvormig overwelfd, de ribben komen bijeen in stervormige en ronde gewelsschotels. Een gedeelte van de noordmuur vertoont romanogotisch schilderwerk in imitatie baksteen uit de begintijd van het gebouw.

Ooit was de kerk op deze wijze geheel rood gesausd met daarop witte eveneens geverfde voegen (zie Zeerijp).

Op de rode noordmuur is te zien dat men oorspronkelijk de bedoeling had de gewelven lager aan te zetten. Het overkluizen gebeurde vaak later om de zetting van het gebouw af te wachten.

Van de ooit aanwezige twaalfwijdings- of apostelkruizen zijn er nog zeven over. De gewelven vertonen schilderwerk uit verschillende periodes, de sluitringen in de gewelven laten nog de oorspronkelijke decoraties zien. In het koorgewelf duidt de laatgotische afbeelding van de eenhoorn, zinnebeeld van Maria, de voormalige plaats van het altaar voor de Moeder Gods (zie foto volgende pagina).

In 1525 kregen de abten van de kloosters te Selwerd en Aduard en de commandeur van Kloosterwijtwerd van paus Clemens VII opdracht te bemiddelen in een twist tussen leden van de familie Cater over het patronaatsrecht van de parochiekerk te Huizinge en over het aanstellen van een geschikte prebendarius van het Maria-altaar in deze kerk.

In een ander gewelf is eveneens een laatgotische voorstelling (2^e helft 15^e eeuw) van het Laatste Oordeel aangebracht. Christus troont er als rechter op de regenboog, met de aarde als een voetbank onder zijn voeten. Uit zijn mond komen de lelietak van de barmhartigheid en het tweesnijdend zwaard van de gerechtigheid, dit naar het boek Openbaringen. Hij toont zijn wonden en heeft zijn rechterhand in een spreekgebaar geheven.

Engelen kondigen met bazuinen het gericht aan, de aartsengel Michaël staat te midden van de doden die opstaan uit hun graven, hij weegt hun zielen op een weegschaal. Maria, rechts van Christus, doet voorspraak voor de levenden, Johannes de Doper ter linkerzijde, is voorspraak voor de reeds gestorvenen. De hemel is afgebeeld als een gotisch huis, het huis met de vele woningen, Petrus met de sleutel in de hand ontvangt de zaligen.

Een duivel met een knots drijft de verdoemden in de hel, voorgesteld als de muil van Leviathan, Beëlzebub houdt er de verlorenen in een afschuwelijke omhelzing. Terzijde van deze voorstelling is een heiligenfiguur te zien die wellicht H. Dorothea voorstelt. In een latere periode werden de gewelven overgewit en van bloemranken voorzien. In de protestantse tijd kreeg de kerk een gewit interieur*, de middeleeuwse schilderingen uit drie periodes kwamen tijdens de kerkrestauratie in de beginjaren zestig weer tevoorschijn.

* "In 1935 den 4 mei is het verwulfd in de kerk geschoond waardoor de dienst twee zondagen heeft moeten stilstaan en wel op zondag den 10 en den 17 mei". Aldus het kerkprotocol.

Het koor

Op het koor herinnert een vijftiende eeuws sacramentshuis met (afgebroken) pinakels en een leeg sokkeltje, aan de hostieverering, die de leer der transsubstantiatie teweeg bracht, na één van de concilies van Lateranen. Voor de bouw ervan werd een venster gedicht.

De lavabo of piscina, een nisje waarin vroeger een zandstenen wasbekken, werd door de priester gebruikt om na de mis, handen en vaatwerk te wassen. De afvoer liep door een opening in de muur naar het kerkhof, waar het water op gewijde grond terecht kwam. In de koorvloer ligt een deel van een mensa, een brok altaarsteen met drie wijdingskruisjes (Een mensa heeft vijf wijdingskruisjes, die verwijzen naar de wonden van Christus en een sepulcrum, een reliekengraf, waarin relieken werden geborgen van martelaren en heiligen).

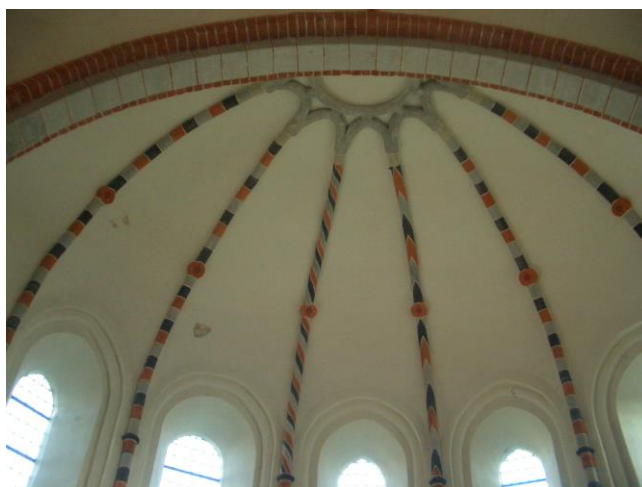
Ook zijn er twee priesterzerken bewaard gebleven met op de hoeken de evangelistensymbolen; hostiekelken, ampullen en missalen duiden op het ambt van de gestorvenen.

De zerk gelegen bij de zuidmuur, draagt de Nederduitse tekst: Anno 1553, des dinstages voer pinxten starf Here Johan Gratema, den Got gnedig si amen.

De noordelijke steen heeft een Latijnse tekst die vertaald luidt: Anno Domini 1539, op 23 januari starf Here Everhardus van den Nijenhove, die pastoor te Huizinge was.

In het schoolmeesters rapport van 1828 vermeldde Jacob Reiners Berghuis "de buitengewone groote zerk". Bij de kerkrestauratie bleek dat de tonnen wegende steen destijds door een in de noordmuur gehakte sleuf de kerk is binnengerold. Onder het koor bevindt zich een grafkelder, die behoorde aan de borg Fraam. Bij de restauratie van de kerk werd een achttal stoffelijke resten gevonden, die niet nader zijn onderzocht.

Een enorme grafzerk, 1.80 x 3.45 m, herinnert aan Willem Coenders, heer van Fraam en gouverneur van Leerort. De tekst in het Latijn luidt vertaald:

De oorlog en het vaderland hebben beslag op mij gelegd. In mijn 16^e levensjaar zijn de vestingen Lingen, Groningen, Rheinsberg, Sluit, enz. ingenomen. Twintig jaar lang heb ik uiterst krachtig en energiek de vesting Leerort bewaakt. Verzadigd van eervolle en verdienstelijke jaren, rust hier het vermoeide lichaam, de krachtige vlekkeloze ziel is aan de hemel teruggegeven, vanwaar zij ook afkomstig was. Ter nagedachtenis aan Willem Coenders van Helpen, heer van Fraam, enz., onderbevelhebber van het leger van Stad en Ommelanden, commandant van Leerort, geboren 14 april 1570, gestorven 11 januari 1639, door de edele weduwe, de vrouwe Elizabeth Roltmans.

Het koorhek

Het protestantisme vulde de kerk na 1594 met stemmig, eiken meubilair: een koorhek in de stijl van het Hollands classicisme en Vredeman de Vries-ornamentiek, scheidt het schip en koor. Hierdoor ontstond een begraafkapel voor de bewoners van de Fraam; overigens vierde de gemeente ook het avondmaal op het koor.

Het koorhek werd geplaatst in 1641 door het echtpaar Berend en Anna Coenders van Helpen. Boven de toegang tot het koor zijn hun wapens aangebracht, het exemplaar van Berend Coenders werd door de koningin Christine van Zweden vermeerderd met kronen en is omhangen met een gouden keten, waaraan een rond gouden draagteken, zijnde de ridderorde van St. Michel en de tekst: Vincit qui patitur (Hij overwint die weet te verduren). Aan weerskanten van het wapenbord staan in ovalen de Schriftwoorden:

De liefde zij ongeveinsd. Rom. XII. v IX en
Volherdet in den gebede. Rom. XII. v. XII.

Het bord aan de koorzijde draagt een latijns opschrift dat vertaald luidt:
In het jaar 1641 van de christelijke jaartelling, hebben, ter ere van de
allerhoogste God en tot versiering van zijn kerk de edele, dappere en
hooggeboren Bernard Coenders van Helpen, geïnstalleerde ridder in de
orde van St. Michiel, heer van Fraam, Sauwerd en Huizinge, enz.; hoveling in
Adorp, Eenrum, Bedum, Stedum, Loppersum, Fraam en onderhorige
plaatsen; gedeputeerde bij de hoogmogende Staten-Generaal der
Verenigde Nederlanden, en de zeer edele en vrome vrouw Anna
Coenders van Helpen, ervrouwe van Fraam, Huizinge enz., ehelieden die
werk laten maken, toen hier de eerwaarde Wilhelmus Johannes predikant
en Johannes Conrad Gaulesz. en Simon Everhards kerkvoogden waren. Aan
weerskanten van deze tekst staan weer in ovalen,
Bijbelteksten:
Sijt geduldich in verdrukkinge. Rom. XII v. XII en
Hebt een afkeer van het bose. Rom. XII v. IX.

Berend of Bernardus Coenders was in zijn tijd een vooraanstaand man, hij had zitting in de Staten-Generaal en ging in die hoedanigheid twee keer naar Kopenhagen om verlichting van de Sonttol te bepleiten. Van de Franse koning Lodewijk XIII ontving hij de ridderorde van St. Michel. In 1642 pleegde hij te Groningen de "grouwelijkste landdagschennis". Hij werd vanwege deze mislukte staatsgreep uit al zijn ambten ontzet, maar kwam terug en bracht het in 1668 tot president van de Ommelanden. Hij was alchemist en schreef daarover het boek "l'Escalier des sages" dat bewaard is gebleven. Coenders werd berucht wegens zijn hardvochtig optreden tegen Ds. Dirk Hamer, die hij beschuldigde van valsemunterij. De dominee had het gewaagd kritiek te hebben op het beheer van de kerkengoederen door Coenders. Overigens was wellicht de dominee ook niet zo onschuldig als hij zei te zijn.

Banken

De banken in het schip zijn 17e eeuws, maar werden herhaaldelijk gerepareerd en duchtig gerestaureerd in de jaren 1959-1961. Het Protocol der gedoopte kinderen te Huizinge meldt onderhoud in 1809: De bomen op het kerkhof verkogt 680 gld. (waaronder één voor 155 gld.) en de banken in de kerk vernieuwd. Het kerkhof werd in 1810 “weder met ijpen bomen beplant”.

Ooit was er een herenbank in de kerk, wat blijkt uit een brief die Cornelijs Peters Hein op 6 februari 1797 stuurde aan Jonker Goosen van Alberda van Dijksterhuis, die voor 1795 bezitter was van de heerlijke rechten in het dorp. Hein, dorpsstimmerman, meldde dat de bekleding van de herenbank en het kussen van de schepper waren vernield door een aantal mannen, die verder ook nog schade hadden aangericht.

De Revolutie van 1795 bracht de Bataafse Republiek, heerlijke rechten werden afgeschaft en de volkssouvereniteit en gelijkheid voor de wet ingevoerd. In veel kerken werden rouwborden en herenbanken vernield door de Patriotten of weggehaald door de eigenaren.

De timmerman Hein klikte misschien uit wraak, hem was jaren het Avondmaal ontzegd, omdat hij een buitenechtelijke relatie onderhield met de kuipersvrouw.

Ramen

Ooit had de kerk een tiental gebrandschilderde ramen en stond op één ervan de volgende tekst: 1635 Bernardus C. v. H. van de Kon. Orde v. St. Michiel, medegecommiteerde ter vergadering v.d. Hoogmogenden. Misschien zijn de ramen in 1843 weggenomen; het kerkprotocol vermeldt dan: Op 3 september zijn er in de zuidzijde van de kerk nieuwe glazen in het hout gekomen, daar zij tevoren in 't lood waren geweest.

De preekstoel

De classistische preekstoel werd in 1808 geplaatst ter vervanging van een oud exemplaar. "Den 3 april de eerste Leerrede gedaan op den nieuwen predikstoel", schreef Ds. Hendricus Blankstein jr. in dat jaar. Met dit gegeven corresponderen vrijwel zeker één of meer van de drie opvallend grote uitgavenposten, die onder het jaar 1808 voorkomen in het "Boek van Ontvangst en uitgaaf voor de Hervormde Kerk te Huizinge". Onder elkaar staan daar genoemd:

Harm Jan Finkes 385="="=

M. Wallis 250="="=

Zuidema 608="="=

Van deze drie personen is Matthaëus Wallis de bekendste. Hij leefde van 1751 tot 1817 en was architect en beeldhouwer. In 1805 ontwierp hij de toren van Pieterburen en in veel kerken is snijwerk van hem en zijn zoon Anthonie (1790-1845) bewaard gebleven, onder andere het lofwerk en de bekroning van het orgel van Ulrum (1806) zijn van de hand van Matthaëus. Ook versieringen aan andere orgels leverde hij: Loppersum (1803), Uithuizermeeden (1804), Der Aa-kerk te Groningen (1815) en Zuidwolde (1816).

Er werd in 1817 ook "Sniewerk" gemaakt voor de doopsgezinde vermaning in Huizinge, waarschijnlijk voor de preekstoel, die later werd vervangen. De rekening werd betaald aan de Weduwe Wallis. Zoon Anthonie ging door met het bedrijf en versierde o.a. de kerken van Eenrum, Saaksumhuizen en Pieterburen.

Wallis kwam waarschijnlijk aan zijn opdracht in Huizinge door Jonker G.G. Alberda, voor wie hij ook in andere dorpen had gewerkt. Het Alberda-wapen tussen twee omziende leeuwen komt op de voorzijde van de preekstoel voor, op de fasces of lictorenbundels die het uitbollend deel van de kuip sieren.

De figuratie van de panelen lijkt op die op de preekstoel te Meeden uit het jaar 1801. De afgebeelde allegorisch vrouwenfiguren stellen Geloof of Standvastigheid, Hoop, Liefde, Waakzaamheid of Vroomheid en de Overloed voor. Acanthusblad, eikenloof en hulst versieren de kuip, de lampet eindigt in een druiventros.

De dooptuin vertoont stijlovereenkomsten met de preekstoel en zal ook uit 1808 dateren en door dezelfde vaklieden zijn gemaakt. Binnen de dooptuin staat een 17^e eeuwse smeedijzeren standaard met koperen doopbekken. In de consistorie wordt een modern doopvont bewaard, gemaakt van een tropische houtsoort, een geschenk bij de voltooiing van de kerkrestauratie.

Het eikenhouten offerblok met drie sloten zal ook 17^e eeus zijn, drie sleutelbezitters moesten samen het blok "lichten".

Bij de kerkenraadbanken hangen twee collectezakken die zijn uitgerust met koperen belletjes.

Vloeren

In de zomer van 1838 werd volgens het protocol van de kerk te Huizinge een nieuwe groene vloer gelijid in 't Choor van den kerk en een nieuwe tafel benevens zitplaatsen of banken gemaakt, tot gebruik van des H.H. Avondmaal daar te voren de Bediening van 't H. Avondmaal altoos staande gevierd wierd, verkoos nu deselve vlg. Synodaal Besluit als meer gedenkwaardig de instelling van onzen Heer zittende te vieren waarvan de eerste Viering is geschied op Zondag de 7 october 1838 door J.B. Snoek pastor loci. In het schip ligt een vloer van Bremer zandsteen, het portaal heeft groene estriken en de torenvloer bestaat uit klinkers. In het schip voor het koorhek liggen zeven graven van de predikantenfamilie Beckeringh. Her en der in de kerk staan en liggen teruggevonden grafzerken. O.a. voor en naast de kerkenraadsbanken liggen grafzerken die ooit uit de kerk werden verwijderd doch in 2005 zijn teruggelegd.

Kist

Op het koor staat een eikenhouten kist met een getoogd deksel uit 1652, een bruikleen van het echtpaar Huizinga – Hogenbirk, ooit woonachtig te Huizinge, verhuisd naar Denemarken. Thans woonachtig in Haren.

Kist op de groene vloer in 1838 gelegd.

Avondmaalsgerei en Bijbels

De kerk bezit aan avondmaalsgerei een zilveren beker uit 1660/61, gegraveerd met allegorische figuren: Fortuin, Armoede en Vrede, waartussen vruchtenfestoenen en, boven de touwrand, bomen. De voet is gegoten en het stuk werd gemaakt door Jan Metting te Groningen. K.v.H. = Kerk van Huizinge, is er later in gegraveerd. Een andere beker is een kopie van de eerste en werd in 1905 vervaardigd door de zilversmid D. de Jong te Groningen. J. Reinewerf, eveneens te Groningen, leverde in 1849 een tinnen schenkan en drie tinnen borden. De kanselbijbel werd in 1810 gekocht voor 22 gulden; het is een groot folio exemplaar, gedrukt bij Nikolaas Goetzee te Gorinchem. Voorin is het volgende geschreven: In den jaare 1810 is deze bybel ten gebruike op den predikstoel in de be...gd. Kost 22 gulden. Dn. H. Blankstein, v.d.m. te Huizinge.

De kerk bezit zes kerkenraadsbijbels 23 x 14 cm, in 1826 gedrukt bij Johannes Enschede en Zonen te Haarlem, de leren banden dragen het opschrift: Hervormde Kerk te Huizinge 1832. In 1998 schonk Dr. Rick Benjamins, bij zijn afscheid een nieuwe Groot Huis- en Huwelijksbijbel in de N.B.G. vertaling. Haarlem 1951.

Interieur toren, uurwerk en klokken

Op de eerste verdieping van de toren staat een smeedijzeren uurwerk met slagwerk en een ingeslagen datering: 1663. Het was vroeger voorzien van een balans of een folio. Blijkens een kwitantie in het kerkarchief ontving op 10 juli 1736 Hind. Hogenberg van de "Redger Eylents wegens de Kerke van Husinga de somma vier ent sestigh gl. zijnde verdient ant uurwark in de Toorn. Het selve zijnde gemaakt van enen

onrust in een slingerwark en verdere groote geparaetie".

In 1656 had Christiaan Huygens patent gekregen op zijn uitvinding van het slingeruurwerk, tachtig jaar later werd het Huizinger uurwerk omgebouwd.

Er hangen twee klokken in de toren, de oudste werd in 1452 gegoten, waarschijnlijk door Ghert Klinghe, en draagt in gotische minuskels het volgende opschrift: Anno Dn MCCCCLII. Katerina bin ik gheheten S. Margareta. De doorstnee is 63 cm., het gewicht bedraagt 166 kg. De klok werd in 1847 van de kerkvoogden van Loppersum gekocht voor f 275,00, om opgehangen te worden in de toen gebouwde houten bekroning.

Een oude klok werd bij die gelegenheid verkocht aan de koopman B.J. Bierschenk te Leeuwarden, nadat Emanuel Abraham Marcus, koopman te Groningen, zonder succes negentig gulden per honderd Nederlandse ponden had geboden. Een waagcedul in het kerkarchief vermeldt het gewicht van de verkochte klok: 1203 Nederlandse ponden. Het verkochte exemplaar was gegoten in 1452 en had als opschrift: Int jaar ons Heren MCCCC ende LII is desse klokke ghegoten inde ere Ghodes ende sunte Johannes. Dit opschrift gaf schoolmeester Berghuis op in het schoolmeesterrapport in 1828.

De andere klok in de toren met een diameter van 87 cm. is afkomstig uit een R.K. kerk te 's Gravenhage en werd in 1974 gekocht voor f 1500,00. De opschriften luiden: (randschrift) Pancratius; op de flank: Pancratius est nomen meum / juvenus dedit me / ego semper voco te / A.D. 1950. Deze klok is gegoten door de fa. Petit en Fritsen.

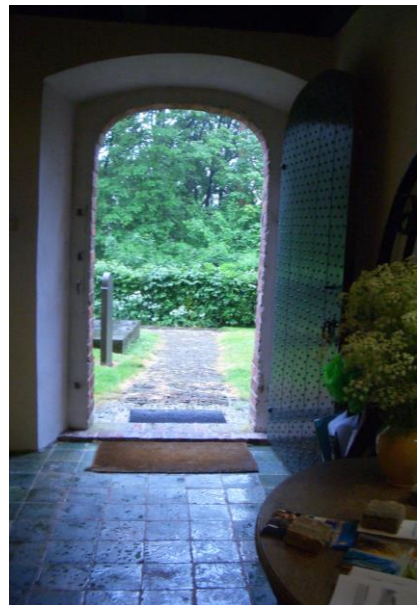
Twee andere klokken zijn in de loop der tijd verdwenen, de ene in 1629 gemaakt door Nicolas Sicmans met een diameter van 112 cm., had als opschrift: Willem Conders van Helpen Heer tot Fraem tot Huisinga met annexe carspelen heuvelinck gouverneur tot Lieroot / ende unicus colator tot Huisinga me fieri fecit anno domini 1629 / Mit Goddes hulpe hadt mich meister Nicolas Sicmans gegoten in Gronigen im jaare Christi 1629 isdt God midt uns win kan wider uns.

In 1907 werd deze klok vervangen door een exemplaar met een diameter van 103 cm. en het volgende opschrift: Predikant ds. G.W. van Eerde en kerkvoogden B. Ridder, K. Kremer, H.H. Broekema te Huisinge / Gegoten door A.H. van Bergen Azn. Heiligerlee 1907. Deze klok verdween in de tweede wereldoorlog.

Portaal

Bij de ingang hangt een muuranker, dat vroeger het koorgewelf steunde;.

Op 9 juli 1988 bezocht Koningin Beatrix, incognito, de kerk van Huizinge. Zij was in gezelschap van een aantal vriendinnen. Waarschijnlijk voor het eerst bezocht een lid van het Huis van Oranje, dorp en kerk.

Het kerkhof

Een fraai gevormd smeedijzeren hek, tussen gietijzeren palen, vormt de toegang tot het kerkhof, dat door een gracht en heg is omgeven. Op het kerkhof liggen en staan grafzerken van boerengeslachten, twee predikantenfamilies en middenstanders. Veel geldelijk minder bedeelden kregen in het verleden, geen of een inmiddels verdwenen, houten grafteken. De doopsgezinde familie Huizinga/Van der Molen, die minstens 420 jaar de oude plaats Melkema bewoonde, ligt aan de noordoostzijde van de kerk begraven.

Een interessante zerk van twee broers, timmerlieden, laat zien hoe hun gereedschap er begin 19^e eeuw uitzag.

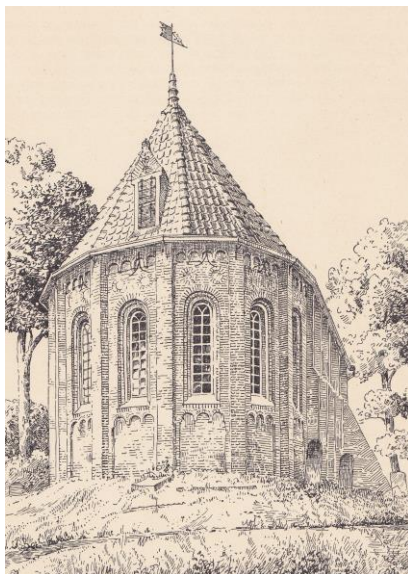

De begraafplaats

De Hervormde Gemeente te Huizinge is ook in het bezit van een prachtige en zeer goed onderhouden begraafplaats.

De dorpelingen kunnen donateur worden van de begraafplaats zodat van de jaarlijks te doneren gelden onderhoud kan plaatsvinden.

Tekening uit 1912.

Uit het boek: Onze oude dorpskerken, tachtig schetsen van dorpskerken in Nederland door Herm. van der Kloot Meijburg, architect, hoofdleraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's Gravenhage, 1912. Deze architect beschreef de kerk als volgt: Het kerkje te Husinghe bezit ook (evenals Oldenzijl: R.W.) een mooien halfronden kooraanleg.

Dit gebouwtje, waarbij een zware toren is overwelfd, waartoe het plan in vier velden is verdeeld: eveneens is het koor overwelfd. Dit koor is van de buitenzijde versterkt door rechte, weinig voorspringende steunberen. Hiertusschen zijn rijzige rondboogvensters, die met een kraal zijn omzoomd geplaatst. Boven elk raam zijn twee cirkelvormige nisjes. Een rondboogfriesje, zoals ook onder de ramen voorkomt, sluit het gewelfveld af. Waarschijnlijk waren hierboven eertijds nog uitmetselingen van profielsteen, die de steunberen onderling verbonden, doch nu door een houten goot zijn vervangen.

Pastors en predikanten

De pastors en later de predikanten leefden van de opbrengst van de pastorie-boerderij. In de weem, een middeleeuws huis, woonden ze tot 1940 (Weem = dotatie aan de kerk).

Huizinge had in de vorige eeuw duiventillen op de kerkzolder en in de toren. De vliegopeningen zaten waarschijnlijk in het dak van de toren en in het dak boven de koorronde, zoals oude foto's laten zien en een tekening gemaakt door Herman van der Kloot Meyburg uit 1912 (Onze oude dorpskerken, 80 schetsen van Dorpskerken 1912 Rotterdam). Duivenvles was gewild en duivenmest werd veel verhandeld, bijvoorbeeld naar de Veluwe en Eemland ten behoeve van de verbouw van boekweit en tabak.

In Huizinge was de opbrengst van de til op de kerk voor de predikant, de duiven in de toren waren van de koster. In een landelijke registratie uit 1807 en 1819 wordt de naam van Ds. Blankenstein genoemd, later in 1834 die van Ds. Snoek.

De duiventil van de schoolmeester wordt in 1807 en 1819 vermeld, de naam van de koster ontbreekt, maar dat was in die tijd Mentes van Zalen.

Veel namen van pastors die in Huizinge hun ambt uitoefenden zijn ons niet overgeleverd.

Emo van Huizinge was, voordat hij het klooster Bloemhof stichtte, hier een aantal jaren herder en leraar.

In 1371 zegelde pastoor *Rodolphus* een akte namens Fraam en Melkema.

Omstreeks 1440 wordt een zekere *Reyner* kerkheer te Husdinghe genoemd.

Everhardus van den Neyenhove wordt in archiefstukken vermeld, zijn grafsteen en die van Johan Gratema liggen nog op het koor.

Bewoners van de weem na de Reductie in 1594:

Johannes Sprenger kwam in 1595 uit Oostfriesland naar Huizinge, hij was een vooraanstaand predikant, die o.a. de taak kreeg priesters die predikant wilden worden te examineren.

In 1597 vertrok hij naar Noordbroek, later naar Appingedam en uiteindelijk naar Opwierde.

Wilhelmus Johannes Beckeringh was van 1609 tot aan zijn dood in 1642 herder en leraar in Huizinge. Hij ligt met zijn vrouw Beerte Calmes begraven in de kerk. Hij studeerde in Franeker en was ook predikant geweest in Wirdum.

Dirk Hamer was in 1602 geboren in Sittard. Hij studeerde te Harderwijk. Hij reisde in het buitenland, was eerst predikant te Oosterbeek en Rijnberk Dld. en ging in 1644 naar Huizinge. Hij kwam in conflict met Berend Coenders en werd op beschuldiging van valse munterij ontslagen en veroordeeld en leefde daarna te Pilsum, Oost-Friesland. Hij schreef het boek: *Toetsteen der Warheyt, dewelcke de nieuwicheyt des pausdoms met desselfs dwalingen so claerlijck aenwijst*. Harderwijk 1631, 3^e druk Groningen. Tot zijn verdediging in de kwestie met Coenders schreef hij: *Historia persecutionum injustarum Pilsum 1660*.

Lambertus Beckeringh stierf in 1683, zijn grafzerk ligt in de kerk en heeft het volgende opschrift:

'Stierf vyf en vyftigh jaren out / 'k was twintigh acht met vreugd' getrouwt / vier min ick Christi kudd' bediend' / twalf kinderen God ons verliend / nu rust ick by myn echtgenoot / en wacht het leven uit de doot.

Hij was een zoon van Wilhelmus Johannes Beckeringh en zeer waarschijnlijk in Huizinge geboren. Voor hij predikant werd was hij conector van de Latijnse school te Appingedam en hulpprediker te Groningen, waarna hij vanaf 1659 tot aan zijn dood te Huizinge stond.

Henricus Boekholt, geboren te Steinfurt Dld., overleed te Harlingen in 1727 en was van 1684 tot zijn vertrek in 1687 naar Kollum, predikant alhier.

Johannes Roering gedoopt te Groningen in 1653 was predikant te Hellum, van 1687 tot 1696 te Huizinge, waarna hij naar Uithuizen vertrok, waar hij stierf in 1710.

Wilhelmus Beckeringh was te Huizinge geboren in 1670 en was er zijn gehele werkzame leven vanaf 1696 tot aan zijn dood in 1709 predikant. Op zijn zerk in de kerk wordt gememoreerd dat hij een zoon is van Lambertus en een kleinzoon van Wilhelmus, beiden ook predikant te Huizinge.

Isebrandus Kujlman was voorganger te Huizinge van 1710 tot aan zijn emeritaat in 1751. Hij overleed te Groningen in 1758. In 1735 moest Kujlman op last van de classis, schuldbelijdenis doen vanaf de kansel, omdat hij op zondagmiddag het hooi in het pastorieland had laten zwelen en de catechismuspreek verzuimd.

Henricus Blankstein Sr. werd in 1726 te Groningen geboren en studeerde er ook. Zijn eerste standplaats werd IJsselmonde, waarna hij in 1752 naar Huizinge kwam, waar hij tot aan zijn dood in 1796 verbleef. Hij stierf blijkens een overlijdensadvertentie aan de gevolgen van een langdurige borstkwaal.

Henricus Blankstein jr. geboren in de Weem te Huizinge in 1760, ging in 1777 studeren in Groningen. In 1786 werd hij predikant in Oldenzijl. Vier maanden na de dood van zijn vader werd hij beroepen in Huizinge, niet door de collator Jonker Goosen Geurt Alberda, maar door de inwoners van het dorp, zoals de nieuwe verordeningen dat voorschreven. De Bataafse Republiek was daar!

Blankstein kwam als vrijgezel, maar trouwde in 1801 met de predikantsdochter A.A.G. Meijer uit Den Ham en kreeg met haar vijf kinderen. Hij stierf in 1825 te Huizinge.

Een markant man was *Johannes Bernardus Snoek*, die in 1826 in Huizinge zijn intrede deed en er in 1846 in het harnas stierf. Hij werd geboren in 1782 te Oosterwierum Fr, als zoon van een predikant, die in 1790 om politieke redenen uit het ambt werd gezet. In 1795 werd deze maatregel ongedaan gemaakt. De eerste standplaats van J.B. Snoek was Schiermonnikoog, daarna volgde hij zijn schoonvader Albertus Wiersema op in Westernieland. De grootvader van Cornelia Wiersema, Snoek's echtgenote, was Eizo Wiersema, geboren op Kloosterwiltwerd, later landbouwer op Zijlbrugge en dijk- en zijlrichter te Westernieland. Snoek werd aangesteld door Jhr. Goosen Geurt Alberda van Dijksterhuis, met wie hij op goede voet stond, van wie hij geld had geleend en bij wiens sterfbed hij stond. Ds. Snoek was het die in de kerk van Huizinge de lijkrede voor de overleden jonkheer uitsprak. De nieuwe predikant kwam terecht in een omgeving waar alle collega's aanhangers waren van de Groninger richting. Snoek was echter rechtzinnig en had sympathie voor Ds. Hendrik de Cock van De Afscheiding. Hij gebruikte zeer tegen de zin van de predikanten uit de buurt diens catechisatie-leerboek, waarvoor men hem aanklaagde bij de classis. De dominee was een eigenzinnig man die herhaaldelijk in conflict kwam met de kerkvoogdij en met individuele gemeenteleden. Zo protesteerde hij heftig tegen de houten opbouw op de toren. Hij legde bij de pastorie een siertuin aan waarin hij een prieel liet bouwen, waarschijnlijk op de nog steeds aanwezige heuvel, geheel volgens de mode van die tijd. Snoek en zijn schoonzoon Ds. W.R. Reddingius overleden beiden in 1846. Aaltje Reddingius-Snoek, liet het huis bouwen links aan het kerkpad, waar ze met haar moeder ging wonen. De predikant, zijn vrouw, twee dochters en schoonzoon Reddingius, predikant te Donkerbroek, liggen op het kerkhof te Huizinge begraven.

Menso Alting Mees, geboren te Appingedam in 1813 was eerst voorganger te Vierhuizen en kwam in 1848 in Huizinge. Hij ging in 1890 met emeritaat en overleed in hetzelfde jaar te Groningen. Ds. Mees was de laatste predikant-boer. Hij leidde de boerderij zelf en deed vooral aan vetweiden. Hij was paardenliefhebber en hield een aantal zwarte inlanders, die hij ook voor zijn rijtuig spande. Hij beroemde zich erop dat hij in een uur naar Groningen kon rijden. Mevrouw Mees en twee jonge kinderen liggen op het kerkhof dicht bij de ingang van de kerk begraven.

Gerrit Willem van Eerde kwam in 1891 naar Huizinge, nadat hij eerst in Westerbork en Westernieland had gestaan. Hij ging in 1909 met emeritaat en stierf in Loppersum. Hij werd in 1830 in Obergum geboren.

Dirk Kuilman, in 1882 te Harlingen geboren, begon te Lellens, deed zijn intrede te Huizinge in 1910. Hij vertrok in 1921 en werd vervolgens predikant te Borne en Leiden. Hij overleed te Leiden in 1952, nadat hij in 1948 met emeritaat was gegaan.

In 1922 nam *Arend Offeringa* een beroep uit Huizinge aan, hij stond toen te Schildwolde. Hij was geboren te Middelstum in 1880 als zoon van een boomkweker/tuinier. Offeringa vertrok in 1928 naar Scheveningen, waar hij tot zijn emeritaat bleef. Hij overleed in Den Haag in 1958.

De vrijgezelle boerenzoon *Hans Marra* werd in 1889 in Franeker geboren. Hij was voorganger in Hellum, Gaast, Emmen en kwam in 1929 naar Huizinge. In 1933 vertrok hij naar Leermens. Hij stond later nog in Sellingen en Surhuizum en legde in 1954 zijn ambt neer en stierf in 1973 te Emmen.

Hendrik Lenard Lieve kwam in 1935 vanuit Veendam, nadat hij in Velsen als hulpprediker was begonnen. Lieve was actief in het verzet en werd in 1942 gearresteerd wegens hulpverlening aan Joden. In het boek "Predikant achter prikkeldraad" deden ds. Lieve en ds. K.R. ter Steege verslag van hun kampervaringen (uitgave Callenbach N.V. Nijkerk). Lieve was later nog predikant te Slochteren, Buitenzorg (Indië) en Oldemarkt. Hij was geboren te Vierpolders in 1904 en overleed te Castricum in 1982. Hij betrok in 1940 de nieuwe pastorie ontworpen door de Middelstumer architect S.A. Veenstra, die in en rond Middelstum veel heeft gebouwd in de stijl van de Amsterdamse School. Deze voormalige pastorie staat aan de zuidkant van het dorp.

Jan Veen, geboren te Amersfoort in 1917, overleed in 1990 te Leusden. Hij begon als hulpprediker te Vorden en kwam in 1944 naar Huizinge, waar hij tot 1947 bleef. Hij stond verder in Halle, werd vlootpredikant en later koopvaardijpredikant te Singapore. In Alphen aan de Rijn werd hij medewerker bij de Martha-Stichting, vertrok naar Brugge, vervolgens naar Curaçao en beëindigde zijn loopbaan in Gemert in 1978.

Jan Homan werd in 1948 bevestigd te Huizinge en vertrok weer in 1951. Hij werd in 1891 geboren te Zijldijk, werd Zendingleraar bij de Belgische Zendingkerk te Brugge, stond te Brussel en Antwerpen als predikant, trok voor een paar jaar naar zijn geboortestreek om daarna weer naar het zuiden te gaan, naar Hulst.

Na zijn emeritaat verrichtte hij bijstand in het pastoraat te Made, later te Hoogeloon-Eersel en overleed te Haren in 1977. Na ds. Homan was Huizinge enige jaren vacant.

Op 1 januari 1966 ging men een pastoraal verband aan met Middelstum/Toornwerd en Westerwijtwerd, nadat men in 1951 had gedacht aan een combinatie met Westerwijtwerd.

De heer *Maarten Lootsma* kwam in 1956, hij was geboren in 1914 te Assen en overleed in 1980 te Drachten. Hij had geen universitaire opleiding maar werkte als evangelist en hulpprediker in diverse gemeenten in Nederland. De heer Lootsma werkte tot 1964 in het pastorale verband. In dat jaar ging men een quasi-pastoraal verband aan met Loppersum, Wirdum en Garrelsweer. In 1969 kreeg de heer Lootsma een baan bij het Nederlands Bijbelgenootschap, maar bleef in de pastorie wonen en in deeltijd in de gemeente werken.

In 1969 besloten de gemeenten Middelstum en Huizinge om gezamenlijk een predikant te beroepen. Op 10 mei 1970 deed Ds. Eelke Stegenga zijn intrede in beide gemeenten, 's morgens in Huizinge en in de middagdienst in Middelstum. De combinatie met Garrelsweer en Wirdum werd beëindigd. In 1973 vertrok ds. Lootsma naar Drachten. Hij was de laatste predikant die in Huizinge woonde.

Huizinge en Middelstum-Westerwijtwerd en Toornwerd, twee zelfstandige, maar nauw samenwerkende gemeenten, hadden in het vervolg één predikant.

Ds. *Eelke Stegenga* kwam als kandidaat in 1970 en vertrok naar Surhuiserveen-Boelenslaan in 1975. Hij ging met emeritaat in 1980 en overleed in 1981 te Makkinga. Hij werd geboren te Waaxens in 1939.

Ds. *Johannes Jacobus Buskes* geboren te Amsterdam in 1928, begon als vicaris te Amsterdam, was predikant te Etten, Broek in Waterland, Grijpskerk-Visvliet en vanaf 1975 tot aan zijn overlijden predikant te Huizinge en Middelstum-Westerwijtwerd en Toornwerd. Ds. Buskes was de zoon van Dr. Johannes Jacobus Buskes o.a. predikant te Amsterdam. Hij was gehuwd met mevr. L. van Bruggen, dochter van Ds. Jan Pieter van Bruggen o.a. predikant te Stitswerd. Ds. Jan Buskes ligt begraven op de begraafplaats te Middelstum.

Dr. Hendrik Simon Benjamins, geboren in 1964 te Coevorden, betrok in 1993 de toen pas gerestaureerde pastorie van Middelstum. Gedurende zijn verblijf in deze gemeenten, promoveerde en huwde Ds. Benjamins, die in 1998 naar Beuningen vertrok.

Ds. Doekle de Boer, geboren te Makkum in 1947, was jarenlang vanaf 1970 godsdienstleraar bij het middelbaar onderwijs te Leeuwarden, werd in deeltijd predikant te Britsum, Jelsum en Cornjum in 1986 en deed in 1999 zijn intrede in Huizinge en Middelstum-Westerwijingerwerd en Toornwerd. Ten tijde van het herschrijven van dit boekje in 2009 vertrok hij in september van datzelfde jaar naar Uithuizermeeden.

Andere kerkelijke gebouwen

De voormalige weem waarvan het middeleeuwse woonhuis in 1953 werd afgebroken, is nog steeds eigendom van de kerk. De boerderij wordt verhuurd. Het oude steenhuis dat een totaal grondoppervlak had van 13.58 m. x 6.72 m., bestond uit een zaal met een grote oude schouw, een opkamer, eveneens met een schouw en restanten van een 15^e eeuwse estrikenvloer. De kelder onder de opkamer had gewelven. Het gebouw wordt herhaaldelijk in het "protocol" van de kerk vermeld in verband met verbouwingen. Er werden in de twintiger jaren van de vorige eeuw houten vloeren gelegd, zoals bij de afbraak bleek, over de oude plavuizen. In 1834 'is er een nieuwe zolder onder de steenen zolder op den studeerkamer gelegd". In 1858 werd het middengebouw weggebroken en vernieuwd, evenals de kap op het dwarshuis en de glazen op de studeerkamer. Het huis werd toen ook bepleisterd.

Weem

De nieuwe pastorie uit 1940 en ontworpen door Middelstumer architect S.A. Veenstra, werd verkocht in 1975.

Het dorpsschooltje, gebouwd in 1877, verving de oude kosterij. Het is een zogenaamde portiek- of portaalschool en werd ontworpen door architect Jacob Frederik Tilsbusscher te Middelstum (foto: zie pag. 41).

Op het platteland waren scholen meest opgericht door de kerk en meestal gehuisvest in de kosterij. De schoolmeester en de koster waren vaak dezelfde persoon. Na 1800 kwam er steeds meer overheidsbemoeienis en hielden door de provincie aangestelde schoolopzieners toezicht op het onderwijs. De lager onderwijswet uit 1857 gaf gemeentebesturen bevoegdheid scholen te bouwen, onderwijzers te benoemen en salarissen vast te stellen. Zo kwam ook in Huizinge een modern schoolgebouw tot stand met twee lokalen. In de voorgevel zijn een aantal gedenksteentjes aangebracht. Boven de ingang 1877, verder J.W. van R(oyen) burg. 1877, S.N.K. en C.J.D. Weth. 1877 en A.R.V. hoofdo:. In 1923 werd de school gesloten en later door de kerkvoogdij aangekocht als vergaderlokaliteit voor kerkelijke- en dorpsactiviteiten. In 1990 kocht de Vereniging Dorpsbelangen Huizinge 't Ol Schoultje van de kerkvoogdij. De aangrenzende kosterwoning, opgetrokken in een eenvoudige expressionistische stijl is ondertussen verkocht door de kerkvoogdij.

Het gasthuis uit 1835 bestond vroeger uit vier wooneenheden. Het werd in de 20e eeuw verkocht en is thans als één woning ingericht. Een opmerkelijke steen in de gevel van deze 'lange jammer' memoreert de bouw en maande de bewoners. "Gesticht voor weeuw en wees verarmden in de nood, Doch niet voor spilzucht, noch voor venusofferhand, 't Zij steeds, der braven armen heil en troost, De slechten strekke het tot last en schande. Gebouwd in 1835, onder het bestuur van Johannes Bernardus Snoek, Predikant, Harmt Berents Kolsteen en Aries Jacobs Mulder, ouderlingen, en Kornelis Onnes Werkman en Jacob Jans Sikkens, Diakenen".

Voormalig gasthuis

De armenzorg werd bekostigd uit collectes en uit landbezit, er was diaconieland en er waren beklemmingen. Voor één stuk grond moest lampoliegeld worden betaald, op een ander perceel lag een beklemming in de vorm van lakengeld bestemd voor de diaconie. Het huidige gasthuis verving in 1835 een oud bouwwerk met dezelfde functie, dat op hetzelfde stuk grond stond.

De oude kosterij die in 1979 werd afgebroken had een gevelsteen met het jaartal 1780, maar was opgetrokken uit eerder gebruikte bouwmaterialen of was van oorsprong een veel ouder pand. Bij de afbraak deed men onder de vloer een muntvondst. Een kan van Raerens aardewerk bevatte 36 gouden en 207 zilveren munten uit de 16^e eeuw. In dit oude huis woonde eeuwenlang de schoolmeester-koster, hier gaf hij les en hier stalde hij zijn vee, dat 's zomers weidde in het kosterijland.

Kosterij

De doopsgezinden

De bewoners van de heerd Melkema en ook anderen in en rond Huizinge, waren reeds in het midden van de zestiende eeuw mennisten. Zij behoorden tot de strenge stroming der Groninger Oude Vlamingen. In het begin zullen de bijeenkomsten zijn gehouden in boerderijen en woonhuizen, men had ook geen predikant, maar een oudste of vermaner. In de achttiende eeuw, zo blijkt uit archieven die vanaf 1780 bewaard zijn gebleven, stond een vermaning op anderhalve kilometer afstand van het dorp, op het land van de boerderij Het Hoge Schot. De omringende boerderijen waren ook alle door mennisten bewoond. In 1780 fuseerden de Huizinger en Westeremder doopsgezinden en in 1805 kocht men in Huizinge een huis, dat werd gerenoveerd, vergroot en geschikt gemaakt voor pastorie (Torenstraat 10). In 1807 betrok de eerste gestudeerde voorganger het pand. In 1815 werd op het erf van de pastorie op precies honderd meter afstand van de oude middeleeuwse kerk, een vermaning met paardenstal gebouwd voor f 5910,35. Het kerkje was even lang als de nog bestaande paardenstal: 16,24 m. De breedte was afgaande op de kadasterkaart en de funderingsresten ca. 6 m. Hoe de kerk eruit heeft gezien is niet bekend, andere kerken in de provincie die uit dezelfde tijd dateren, zijn zogenaamde "waterstaatskerken", gebouwd in neo-classicistische stijl. Aangenomen mag worden dat ook de Huizinger vermaning in die trant was gebouwd. In 1819 plaatste Johan Wilhelm Timpe, orgelmaker te Groningen, een kabinetorgel in het nieuwe kerkgebouw. De doopsgezinden kregen dus nog zes jaar vóór de hervormden een orgel in de kerk. Een restauratie van het instrument in de jaren tachtig van deze eeuw, bracht aan het licht dat Detleef Onderhorst (1715-1775), afkomstig uit Holstein en werkzaam in Amsterdam, waarschijnlijk de maker is geweest. Zeker is dat hij onderdelen heeft gebruikt uit een ouder orgel, dat door Johannes Duyschot (1645-1725) was gemaakt. In 1863 werd een nieuwe kerk met pastorie in Middelstum in gebruik genomen en werd de oude kerk niet lang daarna afgebroken. Het oude meubilair werd in de nieuwe kerk opgesteld en staat er tot op de dag van vandaag. De oude preekstoel werd in 1871 vervangen door een eenvoudig preekgestoelte. De gedenksteen die in 1815 in Huizinge in de kerkmuur was gemetseld, kreeg een plek in de kerkmuur aan de pastoriezijde.

De tekst erop luidt:

Liefde de band der volmaaktheid. Godsdienstigheid bezielde de gemoederen, Van een kleine schaar, gezind als broederen, elk schonk gewillig van het zijne naar vermogen, Zoo werd dit Kerkgebouw door liefde opgetogen, Ter kweking van geloof en deugd en van verlichting, Tot troost bemoediging en onderlinge stichting. Treed in o Christen, wie gij zijt; bid aan in vrede: God wordt het best gediend door Christelijke zeden. 1815.

De doopsgezinde voorgangers waren dus voor 1807 leken, gemeenteleden, onberispelijk van levenswandel. Vaak waren het in de eerste eeuw boeren van Melkema zoals:

Siert Lippes (1580-1637), *Derk Seyrts* (1608-1678), *Tamme Pieters* (1650-1690) en *Derk Tammes* (1679-1728).

Na het samengaan van de gemeenten van Westeremden en Huizinge waren de voorgangers *Jan Clasen*, sinds 1754 van Huizinge en *Freerk Cornelis* sinds 1756 voorganger van Westeremden.

Na de dood van Jan Clasen was Freerk Cornelis de enige vermaner tot aan zijn dood in 1803.

Vanaf 1807 werden gestudeerde predikanten voorgangers. Acht dominees woonden in de pastorie te Huizinge naast de schoolmeester en op 150 meter afstand van de hervormde dominee.

Hun namen zijn:

Bienk Johannes Rienks van Marrum, proponent van maar 1807 tot aan zijn dood in april 1808. Hij werd begraven te Huizinge.

J. de Bleijker of *Bleker* van Aalsmeer van november 1811 tot aan zijn vertrek naar Ouddorp op Goereé in oktober 1814.

Foppe Ebeles Wieling kwam als proponent, deed zijn intrede nog in de oude vermaning i april 1816 en vertrok in 1828 naar Surhuisterveen.

Proponent *Alle M. Cramer* kwam op 10-01-1830 en vertrok in september 1832 naar Middelburg.

Jan Krijns Noordhof was een kleinzoon van vermaner Jan Clasen en geboren op de boerderij De Noord in Oosterburen, Noordhof was eerst oliemulder en bierbrouwer te Middelstum, ging theologie studeren en werd predikant te Huizinge van 1833 tot aan zijn dood in 1846. Hij was medeoprichter van het Middelstumer Nut en met zijn broer uitgever van het ultra-liberale blad *De Ommelander* (1831-1834).

Lourens van Cleef jr. kwam in december 1847 van Borne en vertrok in 1854 naar de Doopsgezinde gemeente van Warns en Stavoren.

Proponent **Hermann Cremer** uit Norden kwam in april 1856 en vertrok in november 1857 naar Gorredijk.

Tijdens het predikantschap van *J. Hoekstra*, die uit Harlingen afkomstig was en in 1861 kwam, bouwde men in Middelstum een nieuwe bescheiden kerk en pastorie.

Over de eerste organisten die het orgel in de Huizinger vermaning bespeelden is niets te vinden. *Tonnis J. Wiersema* komt in 1840 in die hoedanigheid in de kerkboeken voor. De zoon van de voorganger *Noordhof, Krijn Jans*, is de tweede. Hij wordt organist genoemd in de jaren 1849-1857.

Gerrit Klaaszoon Zijlstra, zoon van een oliemulder en landbouwer, speelde van 1858-1864, maar ook weer *Krijn Noordhof* en "een zoon van Schuurman" en een zekere *H. Kuipers* komen in de kerkarchieven voor als organisten. *Berent C. Renkema* stemde het orgel in 1821.

Schoolmeesters/kosters

De mannen die de kinderen in het dorp onderwezen, het kerkgebouw beheerden en voor 1828 de gemeente voorzongen en later het orgel bespeelden waren:

Caspar Becker, in 1598 vermeld, waarschijnlijk al in 1581 schoolmeester te Huizinge.

Harmannus Tamken, schoolmeester te Huizinge ca. 1599.

Hij was later schoolmeester te *Bedum* en *Appingedam*. Van 1617-1620 was hij conrector van de Latijnse school te *Appingedam* en predikant te *Siddeburen*, *Diekhusen*, *Ost Frl.* en *Ciskerehrum* tot aan zijn dood in 1662.

Reinerus Reinoldus, omstreeks 1600.

Cornelius, in 1607 reeds genoemd, tot 1610.

Wolter Hinricks, begin 17^e eeuw.

Willem Cornelis, 1651-1667.

Claes Pieers (Sytsema?) 1668-1670.

Sicko Tamkens (1670- tot zijn overlijden i 1672.

Warmolt Waslander, 1672-overlijden in 1725, ook schatbeurder en collecteur. Zie brok zerk in de kerk.

Hermannus Jans Muller. 17.-.-1708.

Godefridus Berchuis, 175.-17.., huwde 16 oktober 1759 te Huizinge met *Aaltje Vegter*.

Geert Veerman, 176.- tot aan zijn overlijden in 1797, ook collecteur.

Leffert Jans Elslo, ± 1800, overleden 1803 te *Niehove*, huwde in 1798 te *Huizinge* *Trientje Jacobs*.

Jan Havinga Grimmius, 1803 tot aan zijn overlijden in 1805.

Nicolaas Henricus van Zalen, 1806-1819.

Jacob Reinders Berghuis, de eerste organist, 1821-1840, toen hij werd afgezet wegens slecht gedrag, vooral misbruik van sterke drank en verwaarlozing der kosterijgoederen. Hij weigerde de kosterij te verlaten en werd door de deurwaarder uitgezet in 1842. In 1834 was hij al eens zes weken geschorst en het Nut ontnam hem reeds in 1832 zijn lidmaatschap.

Hendrik Rimmels Hommes, 1840 tot aan zijn overleden in 1862, ook organist, moest bij zijn komst eerst met het gezin intrek nemen in de oostelijke kamer van het gasthuis, omdat Berghuis de kosterij niet wilde ontruimen.

Ailje R. Venhuis, kwam in 1963, in 1879 geschorst en daarna ontslagen wegens het plegen van ontucht met kinderen. In zijn tijd werd het nieuwe schooltje gebouwd in 1877. In 1979 ging de kerkvoogdij de kosterij aan de gemeente verhuren als onderwijzerswoning.

J.N. Boneschansker werd hoofdonderwijzer in 1881 en vertrok weer in 1882.

H. Rowaan, geboren in 1852, was schoolhoofd van 1883 tot 1892.

G. Busscher volgde hem in hetzelfde jaar op en bleef tot 1903.

Meester H. Oldenburger onderwees de Huizinger jeugd van 1903 tot 1909.

Jacob Scherpbier, geboren te Achtkarspelen in 1882 uit een Pekelder zeemansfamilie was eerst schoolmeester te Stitswerd, kwam in 1907 naar Huizinge waar hij in 1910 hoofdonderwijzer en organist werd. In december 1923 vertrok hij naar Zeerijp. Hij was de vader van Regnerus Jan Edzard, Reggie Scherpbier, kunstschilder te Delft en van "kleine Reina", zie het graf met dat opschrift op het kerkhof.

Scherpbier was gehuwd met een dochter van meester Bange te Middelstum. Meester Scherpbier was de laatste Huizinger schoolmeester. In de laatste jaren dat er een school was in Huizinge, woonden de schoolmeesters in het pand Torenstraat 17, naast de kerk. De gemeente Middelstum had het pand aangekocht als meestershuis.

't OI Schoultje

Bronnen

- ✚ Groninger Gedenkwaardigheden – A. Pathuis 1977.
- ✚ Beredeneerde Lijst van Torenklokken – A. Pathuis en M.A. de Visser. Groningen 1945.
- ✚ Voorlopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst. Dee. XI De provincie Groningen – 's Gravenhage 1933.
- ✚ Schoolmeesterrapporten 1828 – R.A. Groningen
- ✚ Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden – A.J. van der AA 1844.
- ✚ Kerken in Groningen – Ada van Deijk. Zutphen 1995.
- ✚ Groninger Kerken: Huizinge, preekstoel – R. Wobbes. Vijfde jaargang no. 2, juni 1988.
- ✚ Groninger Kerken: De torenbouw van Huizinge – Wim Faber en R. Wobbes. Vijfde jaargang no. 3-4, november 1988.
- ✚ Johan Huizinga, Leven en werk in beelden en documenten – Anton van der Lem, Amsterdam 1993.
- ✚ Groninger Kerken: Kerkelijke duiventillen in Groningen – Teun Juk. 14^e jaargang, no. 4, december 1997.
- ✚ Sinds de Reductie in Stad en Lande van Groningen, deel 1 en 2 – W. Duinkerken. Bedum 1992.
- ✚ Ommelander Borgen & Steenhuizen – Dr. W. Formsa e.a.. Assen 1973.
- ✚ De Nederlands Hervormde Kerk te Huizinge – G.A. Brongers. Huizinge/Middelstum 1963.
- ✚ Enige historische schetsen van het dorp Huizinge – Johan Eggeraat en Reint Wobbes.
- ✚ Archieven van leden van de familie Lewe en vele aanverwante geslachten 1300-1949 R.A. Groningen.
- ✚ Goosen Geurt Alberda van Dijksterhuis 1766-1830. – Drs. E.A.J. Boiten, Drs. Y .Botke e.a. Groninger Museum 1981.
- ✚ Kerkarchief Huizinge R.A. Groningen en te Huizinge.
- ✚ Groninger Zilver – Groninger Museum 1975.
- ✚ Naar school in de Ommelanden – Jaap Botema, Bedum 1999.
- ✚ Groningse Volksalmanak 1986.
- ✚ Muzikale uitingen in de vermaningen der doopsgezinden te Huizinge, Middelstum en Westeremden – Frans Talstra/Het kabinetorgel in de Doopsgezinde kerk te Middelstum – Hans van der Harst, 1985 Stichting Groninger Orgelland, Groningen.
- ✚ De Vermaningen van Huizinge, Westeremden en Middelstum – Reint Wobbes, Groninger Kerken 16^e jaargang no 1. maart 1999.
- ✚ Boerderijenboek Middelstum-Kantens, uitgave Landbouwvereniging Middelstum-Kantens, Bedum 1983.
- ✚ Geschiedenis tussen Eems en Lauwers – Dr. W.J. Formsa. Groningen 1986.

Het orgel

In het begin van de twintiger jaren van de 19^e eeuw begon men in de kerkenraad na te denken over de aanschaf van een orgel. Jonkheer Goosen Geurt Alberda van Dijksterhuis unicus collator van Huizinge en tot 1821 beheerder der kerkelijke goederen, was de belangrijkste en wellicht zelf de enige initiator tot de aanschaf. Hij had de kerkvoogdijzaken in alle dorpen, waar hij gehele of gedeelde verantwoordelijkheid droeg, nauwgezet beheerd. Hij liet kerkelijke gebouwen onderhouden en verfraaien en kon daar na 1821 mee doorgaan. In dat jaar verbood het nieuwe reglement op de kerkvoogdijen dat de collator de kerkelijke goederen beheerde. Alberda werd echter in alle betreffende dorpen benoemd tot administrerend kerkvoogd, zodat er in de praktijk weinig veranderde. Het lijkt opmerkelijk dat een rijke kerkelijke gemeente als die van Huizinge, gelegen in een gebied waar zo opvallend veel oude orgels zijn, het zo lang zonder

orgel stelde. Wellicht is het feit dat bijna alle boeren en veel anderen destijds doopsgezind waren, een verklaring. Een van de predikanten verzuchtte eens in het "Protocol van de Kerk van Huizinghe" dat het moeilijk was om kerkenraadsleden te krijgen omdat alle boeren, behalve één tot de Mennonieten behoorden (Boeren konden vaak behalve lezen ook rekenen en schrijven). Door het ontbreken van kader, was men wellicht niet eerder op het idee gekomen om een orgel aan te schaffen.

In het staatboek van de kerkvoogdij staat in 1823 onder de uitgaven:

Aan Lohman en Zoonen als strijkgeld bij de uitbesteding van het orgel den 13 Maart... f 5.--

Onder ontfangst van 1824 staat de volgende post:

Den 7 May een capitaal gr. 2000 ingekomen van het Schouwer Zijlvest ten gevolge auctvisitatie van het Provinciaal Kollegie van Toezigt van den 18 Maart 1823 tot vinding der kosten van een nieuw orgel.

Deze lening aan het Zijlvest had men in 1821 overgenomen van de kerk van Leens:

Onder Balance over het jaar 1821 staat met een verwijzing naar het Staatboek folio 59:

Van de kerk te Leens volgens cessie overgenomen een capitaal ten laste van het Schouwerzijlvest à 4 ½ pc° intres 2000 gulden.

Onder uitgaaf 1824:

9ste post, buitengewonen uitgaven. Den 20 augs aan L.J. van Dam het eerste term = v. het orgel in het gevolge bestek bef. f 1600.-

Onder uitgaaf van 1825, 9e post buiten gewonen uitgaaf:

no 19 aan H. Faber voor het verven van orgel f 125.--

no 20 voor 1 ½ anker rode wijn gebruikt bij gelegenheid van de inwijding van het orgel (66 flessen, R.W.) f 31.50

no 21 den 19 juni aan L.J. van Dam het laatste termijn van het orgel f 1700.00

no 22 november aan H. Kniphuisen voor 30 el saay volgens reken f 18.80

19 juni aan H. Beller voor het examineren van het orgel f 15.00

Onder uitgaaf 1826:

no 2. Aan J. van Dam voor het orgel ingevolge accoord betaalt f 20.00

no 3 Karel Dijkema voor het orgelgordijn f 1.40

De totale kosten voor de aanschaf van het orgel waren f 3516.40

Het orgel werd gemaakt door de broers Luitjen Jacob van Dam (1783-1846) en Jacob van Dam (1787-1839) te Leeuwarden. De vader van deze orgelmakers, Lambertus van Dam (1744-1820) was geboren te Groningen als zoon van Jacob Lammerts (1715-1805) afkomstig uit Appingedam, die zich als gortmaker in de Stad had gevestigd. Lammert of Lambertus werd in 1757 gezelschap bij een kistenmaker. In 1764 vertrok hij naar Gouda, waar hij misschien bij de orgelmaker Hess in de leer is geweest. Terug in Groningen in 1767 werd hij eerst gezelschap bij een goudsmid en later bij de orgelmaker Albertus Anthoni Hinsz.

In 1776 begon Van Dam een eigen orgelmakerij en kreeg hij het klein burgerrecht van de stad Groningen. In april 1779 verhuisde hij met zijn bedrijf naar Leeuwarden en voltooide in hetzelfde jaar zijn eerste kerkorgel in Oldeboorn. Na de dood van Lambertus in 1820 wordt de orgelmakerij voortgezet door zijn zonen Luitjen Jacob en Jacob. Vooral Luitjen Jacob van Dam ontwikkelde zich tot een orgelmaker van formaat, hij had onder toezicht van zijn vader in 1806, te Idaard zijn eerste orgel vervaardigd. Hij huwde een dochter van Pieter Frank, organist van de Westerkerk en van de Jacobijnerkerk te Leeuwarden.

De Fa. Van Dam bestond van 1776 tot 1926 en steeds onder leiding van een Van Dam bouwde, verbouwde en repareerde men orgels. Ongeveer 300 nieuwe instrumenten werden vervaardigd door vier generaties orgelmakers. De firma werkte voornamelijk in Friesland, Groningen, Noord- en Zuid-Holland.

Het begin van de 19^e eeuw was economisch gezien een slechte tijd, wat zich ook weerspiegelt in het materiaalgebruik bij de bouw van orgels. Er werd grenen- en vurenhout toegepast, daar waar dat voordien eiken was en niet zelden werd oud pijpwerk gebruikt. Ook kwamen andere types instrumenten in zwang, de rugwerk-traditie werd verlaten, het balustrade-orgel met de claviatuur aan de zijkant en soms aan de achterkant, wordt het belangrijkste type van het Biedermeier-tijdperk.

Op één van de orgelpijpen van het Huizinger orgel is de volgende tekst ingekrast:

"Den 25 april 1925 is deze Pijp als de eerst(te) Geplaatst door de Jonge Juffrouw Maria Blankstein". Maria was de dochter van Ds. Henricus Blankstein jr. (1760-1825) die in 1797 zijn intrede deed als predikant, als opvolger van zijn o 31 december 1786 overleden vader Henricus Blankstein (1726-1796).

Achter op de siervazen van het orgel werden teksten geschilderd, op de middelste staat:

L.v.D. heeft dit orgel gemaakt in 1825. De rechtervaas heeft als opschrift: H.J.F. en T.H.F. die hebben dit orgel geveert in 1825. Uit de 20^e eeuw dateren de volgende teksten: In 1963 weer in deze stijl door F. Sikma te Leeuwarden. Op de linkervaas staat: Anno 1915 hebben Jan Brouwer en Klaas van Bergen dit orgel Eikenhout geschilderd, als knechten hielpen mee, H. Gast en Herman Brouwer. De kerk is toen ook in de was gezet door dezelfde personen.

(zie foto op de volgende pagina)

Dominee Blankstein deed in het protocol van de Kerk van Huizinge verslag van de inwijding van het orgel: "1825 den 26 juni is het Orgel plechtig ingewijd. Naar aanleiding van Ps. 150 werd aangewezen dat het betamelijk is, blijmoedig, openlijk, gemeenschappelijk God te verheerlijken – dat het eenpaarig kerkgezag een wezenlijk en zeer voornaam deel is van gezellige godsdienstoefeningen, en dat het gebruik van speeltuigen wel voegt en bijeenkomsten tot een onderlinge Godsvereering bestemd, waarna eenige bijzondere herinneringen en opwekkingen volgden.

Na den voorzang Ps. 92: 1, 2 zonder orgel, werd het zelve Gode opgedragen en vervolgens bij tusschenposen gezongen Ps. 150: 1, 14, Gezang 1, Ps. 98: 3 en tot besluit Gezang 96, en het Orgel bespeeld door J.C. Beeler, griffier bij het Vredegerecht van het Canton Middelstum, die het zelve ook nauwkeurig opgenomen en ten vollen goedgekeurd had gelijk het ook algemeen als bijzonder fraai en voortreffelijk van geluid genoemd is van de talrijke vergadering die met veel genoegen de plechtigheid bijwoonde.

Het orgel is vervaardigd door L. en J. van Dam, woonachtig te Leeuwarden, aan welke het in maart 1923 voor de somma van 3300, het oxaal en snijwerk daaronder begrepen was aanbesteed door de kerkvoogden Habbe Ottes Sinning, Reint Sjabbes Bos en Arijs Jacobs Mulder, in tegenwoordigheid en met goedkeuring van de Notabelen H. Blankstein, H. Faber, H. Colstein en W.A. Boelma: alles volgens bestek en tekening reeds eeniger jaaren vroeger tijdens de administratie van den Collator G.G. Alberda van Dijksterhuis, op last van zijn H.W. geboornen is door bovengenoemde orgelmakers zelfe ontworpen. Het verf- en schilderwerk is aangenomen en uitgevoerd voor 120 gld. door H. Faber en Zoon".

De man die in 1825 het orgel examineerde voor 15,- was Johan Christoffer Beeler, griffier van het Vrederecht Middelstum en zoon van de organist J.C. Beeler uit Deventer.

Hij werd later organist van de kerk te Onderdendam en gaf ook wel concerten in Middelstum op het Waelckens-transeptorgel voor het Middelstumer Nutsdepartement en op 19 maart 1933 kreeg het fonds voor krijgslieden en schepelingen bij het kasteel te Antwerpen de zuivere opbrengst van een orgelvermaak door Beeler gegeven, 22,22 ½ . Blijkbaar was er een inzameling voor hen die tijdens de Belgische Opstand gewond waren geraakt bij de belegering van de Citadel van Antwerpen. De verdedigers waren Chassé en zijn mannen.

De aanschaf van het orgel bracht voor de kerk geregeld onkosten met zich mee: In 1827 kocht de later wegens wangedrag ontslagen schoolmeester J.R. Berghuis een muziekboek voor "op het orgel" voor 25,-.

In 1828 den 14e december is "onder het orgel de kerk beschoten waardoor de warmte wierd bevorderd". Tot 1841 onderhield de Fa. Van Dam het orgel. Tussen 1848 en 1863 deed orgelmaker P. van Oeckelen deze werkzaamheden. Vervolgens wisselen G.P. Dik en N.A.G. Lohman elkaar af tot 1882. In 1882 renoveerde Dik drie blaasbalgen, hij nam ze uit elkaar en bracht nieuw leer aan. Inclusief reis- en verblijfskosten en koperen draadnagels voor de klavieren waren de kosten 212,85. In 1883 werd het muziekboek van Worp aangeschaft getiteld: Melodieën der Gezangen en Psalmen voor 16,11. In de negentiger jaren van de 19^e eeuw gunde men J. Doornbos het stemmen en repareren van het instrument wat van 1899 tot aan 1924 weer aan de Fa. van Oeckelen werd gegund.

Vanaf 1924 wordt Harmannus Thijs genoemd als orgelstemmer. Hij nam na de dood van Anton van Oeckelen de orgelmakerij over. Na 1932 tot 1955 was H. Spiering degene die het stemmen en het onderhoud deed.

Na 1955 is er waarschijnlijk niets meer aan het orgel gedaan, er zijn tenminste geen posten in de kerkvoogdijboekhouding te vinden die daar op wijzen. Het instrument was toen in een slechte staat en amper bespeelbaar. Toen de kerk in de jaren 1960-1963 werd gerestaureerd, viel het orgel er buiten.

De heer J. Vos te Groningen heeft het nadien uit liefhebberij weer zo ver gerepareerd dat het te gebruiken was. Na de dood van de heer Vos heeft de firma Mense Ruiter, orgelmakerij te Zuidwolde, het stemmen en klein onderhoud uitgevoerd.

Op 16 november 1998 werd begonnen met de restauratie van het orgel.

Vijftien jaar geleden begon de Hervormde Gemeente geld bijeen te brengen. Concerten, orgelpijpadopties, spontane giften, benefietconcerten, en rommelmarkten leverden het nodige op. Monumentenzorg zorgde voor een financiële bijdrage via het Nationaal Restauratiefonds, de Provincie Groningen, de gemeente Loppersum, het Prins Bernhardfonds. Het J.B. Scholtensfonds, de Gravin van Bylandstichting, het W.J.O. de Vriesfonds en de Stichting tot het behoud van het Nederlandse Orgel te Elburg gaven ruimhartig subsidies.

Mense Ruiter, orgelmakers B.V. te Zuidwolde Gr. voerden het restauratiewerk uit en Jan Jongepier, musicus te Leeuwarden was orgeladviseur. Op 29 september 1999 werd het orgel officieel overgedragen aan de Hervormde Gemeente van Huizinge.

Reint Wobbes 1999.

Bronnen:

- Achter het Friese Orgelfront – Jan Jongepier, Fries Museum Leeuwarden 1981.
- Langs Nederlandse Orgels, Groningen, Friesland, Drenthe – Frans Talstra Baarn 1979.
- Elk heeft zijne wijze van zien, Jubileumboek Nuts Departement Middelstum – G. de Boer en R. Wobbes, Bedum 1998.
- Kerkarchief Hervormde Gemeente Huizinge, R.A. Groningen.

Plaats van het orgel te Huizinge binnen het Van Dam-oeuvre.

Door Jan Jongepier

Het orgel van Huizinge werd in 1925 gemaakt door de orgelmakers Luitjen Jacob en Jacob van Dam, orgelmakers te Leeuwarden.

Zij waren beide de zoons van Lambertus van Dam die zich, na een leertijd bij Albertus Anthoni Hinsz in 1777 als orgelmaker te Leeuwarden gevestigd had.

Deze vestiging was het beginpunt van een familiebedrijf van grote betekenis, dat vier generaties orgelmakers voortbracht en ongeveer driehonderd orgels afleverde. Hoewel de beide zoons van Lambertus al vanaf omstreeks 1812 in een compagnonschap onder de naam "L. van Dam en Zonen" met hun vader samenwerkten, wordt toch de periode 1820 – 1846 als het feitelijke tijdvak van de tweede generatie gezien.

Ruwweg gesproken is dat dus een korte tijd, aan te duiden als het tweede kwart van de 19^e eeuw. Het is de tijd waarin de Europese landen zich na diep ingrijpende omstandigheden en veranderingen moeten hervinden en waarin economische structuren langzamerhand weer gestalte krijgen.

Dat voorspoed en welstand nog ver verwijderd zijn valt af te leiden uit de toepassing van veel naaldhout voor houten pijpen en mechaniek-onderdelen in deze periode. Maar ook de verwerking van veel oudere onderdelen in nieuwe orgels is een kenmerk, dat in dit tijdvak een aanvang neemt, eveneens getuigend van een noodzaak tot zuinigheid.

Een algemeen kenmerk van het oeuvre van de orgelmakers Van Dam is de grote consistentie binnen de periode van één generatie. Elke generatieperiode heeft sterke eigen kenmerken die het werk zeer herkenbaar doen zijn. Nieuwere ideeën of ontwikkelingen kondigen zich weliswaar aan wanneer een periode naar het einde loopt echte doorbraken en vernieuwingen komen toch pas tot stand wanneer een nieuwe generatie aantreedt.

Zo kent ook het fronttype dat in Huizinge is toegepast een prototype, dat formeel nog in de tijd van de eerste generatie valt, het orgel dat in 1818 gemaakt werd door de Hervormde Kerk te 's Gravenzande, en dat sinds 1899 te vinden is in de kerk van Akkerwoude te Damwoude. Met dit fronttype werd definitief gekozen voor het balustradeorgel in plaats van de oude traditie van onderkas en bovenkas, zoals in Midlum nog in 1812 was toegepast. De claviatuur kon nu ook aan de zijkant worden geplaatst, een gebruik, dat in "Holland" al vanaf circa 1765 in zwang was gekomen, en dat door Lambertus van Dam (en Zonen) voor het eerst was toegepast in Idaard (1806) en Garnwerd (1809).

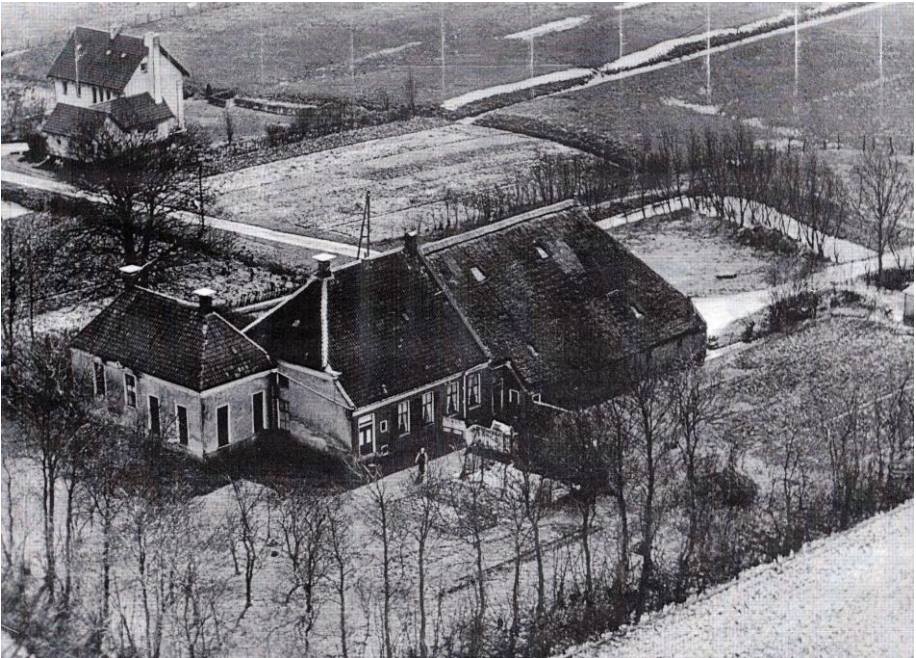
Van ingrijpende betekenis was de nieuwe gekozen vormgeving van het front, waarbij de grootste Prestantpijpen niet in de hoge midden-toren werden geplaatst, maar in tegenstelling hiertoe in de zij-torens terecht kwamen. De Groningse orgelmaker H.H. Freytag had met zijn fronten van o.a. Zuidhorn (1793) al op dit idee gepreludeerd.

Om toch nog een klassiek silhouet te behouden ging Lambertus van Dam er toe over om de midden-toren te verdubbelen, zodat de gedeelde midden-toren toch weer hoger werd dan de zij-torens. Hierdoor werd er binnen de kas de ruimte geschapen om een nieuw element binnen hun oeuvre te kunnen onderbrengen: het Bovenwerk, als

tweede manuaal, dat de nieuwe mode vertegenwoordigde, en het meer klassieke, als ouderwets ervaren Rugwerk moest doen vergeten. Het orgel van 's Gravenzande kreeg overigens maar één manuaal, de latere toepassingen van dit fronttype hebben er dus pas het volle profijt van getrokken.

Er is nog een bron van inspiratie voor dit nieuwe fronttype aan te wijzen, geheel los van technische en structurele uitgangspunten. Met name door de gedeelde midden-toren en het ongewoon grote aantal pijpen in de midden-toren doet het front sterk denken aan het toen gloednieuwe en imponerende orgel van de St. Laurenskerk te Rotterdam, een front, dat overigens ook veel navolging gevonden heeft in werk van andere orgelmakers.

Tenslotte moet nog gewezen worden op een element in dit front, waarin het ongewoon "modern" was, door de klassieke gebruiken met voeten te treden. Bij dit front staan grotere pijpen, wat meer mensuur en toonhoogte betreft volgend op de grootste pijpen in de zijtorens, opgesteld in de onderste tussenvelden van het front. De kleinste frontpijpen van de Prestant 8 vt bevinden zich vervolgens in de onderste middentorens. Klassieke regels, waarbij de grotere pijpen in torens en de kleinste pijpen in velden zijn ondergebracht, zijn hier dus doorbroken.

De weem met op de achtergrond de pastorie

Het orgel van Huizinge kreeg twee klavieren en een aangehangen pedaal. Het tweede klavier is hier als Bovenwerk geplaatst, de Prestant 4 voet van het Bovenwerk spreekt voor een deel in het bovenfront. De dispositie volgt een indeling, die al in de late 18^e eeuw stap voor stap gestalte krijgt. Er is een soort rolverdeling voor de beide manualen ontstaan: het Hoofdwerk met de sterke geluiden, het Bovenwerk met de zachte en liefelijke stemmen. Hierop speelde men bij voorkeur de "prae- en interludia".

Tussen het bouwjaar van 's Gravenzande (1818) en dat van Huizinge (1825) in ligt het jaar 1821, in welk jaar het zusterorgel van dat te Huizinge gebouwd werd. Dit werd geplaatst in de oude middeleeuwse kerk van Tzummarum. In het kader van de bouw van de nieuwe huidige kerk in 1878, werd het verkocht naar de Gereformeerde kerk van Goes, om in 1931 weer terug te keren naar Friesland, toen het een plaats kreeg in de Hervormde kerk van Wierum. Het orgel bleef niet compleet en ongeschonden bewaard, zoals dat van Huizinge, maar is een zorgvuldige restauratie zeker waard. Wat dispositie, fronttype, aanleg en maatvoering betreft lijken beide orgels wel van één ontwerp te zijn gemaakt, zoals dateerde in het werk van Lambertus van Dam gebeurde met de orgels van Oldeboorn (1779) en Burgum (1788). Merkwaardig genoeg zal ook dat tot ongeveer 1920 toe een typisch Van Dam-kenmerk worden, het voorkomen van "tweeling-orgels".

Zoals het orgel van Huizinge in uiterlijk opzicht op de grens van twee generaties staat, zo bleek het ook, na inventarisatie en bestudering van het pijpwerk, wat bouwwijze en materialen betreft twee gezichten te bezitten. Het pijpwerk is duidelijk door twee verschillende generaties gemaakt, getuige het handschrift van de toonhoogte letters op de pijpen. het ene handschrift is overtuigend 18^e eeuws van karakter. De letters lijken sterk op de schrijfwijze van de letters bij de orgels van Hinsz.

Deze pijpen zijn ofwel gemaakt door iemand van de oudere generatie, ofwel voor 1820 gemaakt door Lambertus van Dam zelf, en dus uit voorraad genomen. De overige pijpen dragen toonnamen met het handschrift van Luitjen Jacob van Dam. Dat men pijpwerk op voorraad maakte is ook gebleken uit het onderzoek. Zo zijn de mensuren van alle prestant-pijpen en alle gedekte rijen binnen die groepen volstrekt gelijk. De reeksen zijn van een codenummer, per pijp aangebracht, voorzien, om de vele op elkaar gelijkende pijpen uit elkaar te kunnen houden. Op heel kleine schaal zijn tenslotte ook nog oudere pijpjes gebruikt, uit e 18^e eeuw daterend, waarvan de herkomst waarschijnlijk wel nooit meer vast te stellen zijn.

Gedurende de 26 jaren, die samen de tweede generatie van het huis Van Dam vormen (na de dood van Jacob van Dam in 1839 kwam als firmamaan de naam "L. van Dam en Zonen" weer in gebruik en zal Luitjen Jacobs oudste zoon Lambertus, geboren in `1823, al wel in de zaak opgenomen zijn geweest). werden in totaal 25 nieuwe orgels tot stand gebracht. Het percentage verloren gegane orgels is, wanneer men dat voor de vier generaties met elkaar vergelijkt, verreweg het grootst voor juist deze tweede generatie, die maar zo kort geduurd heeft. Bijna de helft van het werk, elf orgels, is verdwenen, waaronder enkele grote werken, gebouwd in Rooms-katholieke kerken te Amsterdam en Rotterdam.

Van de behouden orgels is het orgel van Huizinge, dat op één houten pijp na compleet bewaard bleef, een van de meest kostbare getuigen van een bloeiende periode. Een tijd, die enerzijds nog veel klassieke trekken in zich draagt, maar aan de andere kant ook weer het nieuwe Biedermeier vertegenwoordigt.

De restauratie van het orgel door Mense Ruiter Orgelmakers bv Zuidwolde Gr.

In het begin van de jaren 80 kregen wij het orgel in onderhoud, wat inhoudt de zorg voor het instrument betreffende het functioneren van alle onderdelen en het behoud hiervan. Het instrument was in die tijd in een slechte staat, de windladen en de balg raakten lek en veel pijpen moesten provisorisch worden gerepareerd omdat de voetspitsen versuikerden en uit elkaar vielen.

De toestand was zorgelijk, maar de schoonheid van de klank verrassend en veelbelovend. In 1985 werd een offerte uitgebracht voor restauratie, naar een rapport van de adviseur dhr. J. Jongepier te Leeuwarden. Nadat een aantal keren de offerte was bijgesteld kwam in 1996 de opdracht tot uitvoering van de Kerkvoogdij, via de Stichting tot Behoud van Kerkelijke Gebouwen in Groningen en Drenthe.

Vanwege drukke werkzaamheden kon de restauratie eerst in september 1998 beginnen. Alle onderdelen werden uit de orgelkas genomen, gedocumenteerd, gefotografeerd en getransporteerd naar onze werkplaats in Zuidwolde.

Toen konden in overleg met de adviseur, beslissingen betreffende de restauratiewijze worden genomen. Vooral wat betreft de windladen van het hoofdwerk en het bovenwerk, die verschillen geconstrueerd bleken te zijn. Ook tussen de mechanieken van het hoofdwerk en het bovenwerk zijn verschillen aangetroffen. Alles werd naar de oorspronkelijke constructie gerestaureerd en gereconstrueerd.

De onderste en middelste bals zijn opnieuw beleerd, de windkanalen hersteld en een nieuwe windmachine aangesloten. Er is een nieuw grenen verbindingskanaal aangebracht tussen de twee werkende balgen voor het inlaten van de motorwind, terwijl een afsluiting kan worden aangebracht om de balgen met getreden wind te bedienen. De Tremulant van het bovenwerk en de afsluiting van het orgel werden gereconstrueerd.

De claviatuur werd volledig hersteld.

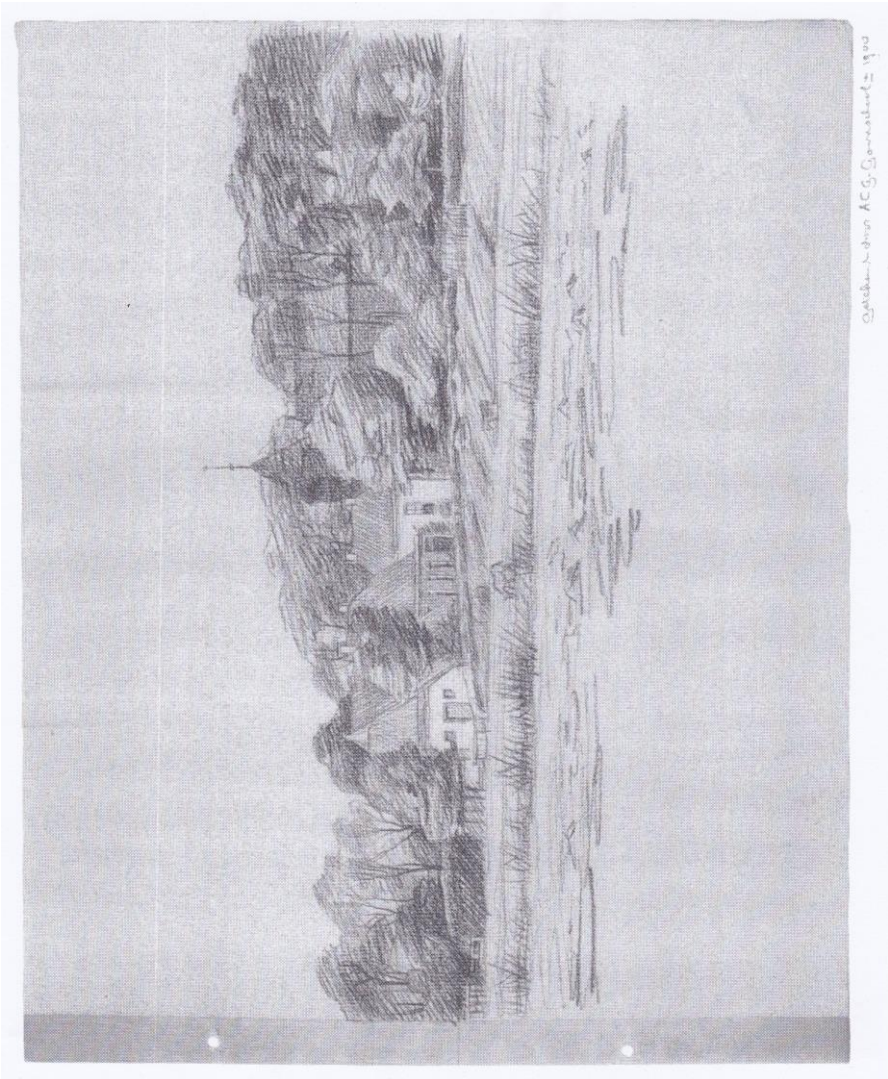
Bij de restauratie van het pijpwerk bleek dat in latere tijd de toonhoogte is gewijzigd door o.a. het aanzetten van baarden en insnijden van stemkrullen, opgesneden zijn verhoogd op een nogal onverzorgde manier. Verschillende pijpen moeten onderling verwisseld zijn. Volgens aangetroffen krantenfragmenten met het jaartal 1898 zullen deze werkzaamheden rond 1900 hebben plaatsgevonden. De bekera van de Trompet bevatten aanwijzingen dat de lengte orgineel is.

Een bijzondere ontdekking was de tekst op de grootste pijp van de middenstoren: "Den 25 april 1825 is deze Pijp als eerste geplaatst door de Jonge Juffrou Maria Blankstein". Het pijpwerk is naar de oorspronkelijke factuur teruggebracht, de ontbrekende C van de Holpijp gereconstrueerd en latere ingrepen zoveel mogelijk ongedaan gemaakt. Bij de restauratie hebben wij geprobeerd in de huid van Van Dam te kruipen. Wij denken dat het behaalde resultaat er mag zijn, het unieke instrument, nagenoeg compleet bewaard gebleven van de 2^e generatie Van Dam, is in oude luister hersteld. Wij hopen dat dit instrument een grote bijdrage mag leveren aan de zondagse vieringen in deze eeuwenoude kerk.

Tenslotte danken wij als orgelmakers de Hervormde Gemeente te Huizinge, voor het in ons gestelde vertrouwen.

De contacten met de kerkvoogdij, evenals met de adviseur, zijn steeds erg prettig en inspirerend geweest.

De foto's die in dit boekje staan zijn o.a. gemaakt door:
Bob van Zalm, Huizinge,
Reint Wobbles, Huizinge,
Roely van Leeuwen-Brian, Huizinge.

Gouda - door A.C.G. Goudschool - 1900

tekening gemaakt door:
A.C.G. Goudschool ongeveer 1900.

